

Zbigniew Bereszyński

Rekrutacja, szkolenie i kariery funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa (na przykładzie województwa opolskiego)

Celem tego artykułu jest możliwie wszechstronne zaprezentowanie mechanizmów rekrutacji i kształcenia kadr Służby Bezpieczeństwa na przykładzie województwa opolskiego. Mechanizmy te przedstawiały się rozmaicie w różnych okresach dziejów PRL, a wraz z tym zmieniały się także możliwości działania aparatu bezpieczeństwa. W pierwszej części analiz zajmiemy się typowymi schematami pozyskiwania kadr SB i awansu zawodowego jej funkcjonariuszy w latach 1956–1971, uwzględniając zwłaszcza znaczenie edukacji i szkolenia zawodowego. W dalszej kolejności omówimy rolę szkolnictwa resortowego i cywilnego w kształceniu funkcjonariuszy SB, zwracając uwagę na zmiany w tej dziedzinie w latach 1972–1973 oraz ich długofalowe konsekwencje. W kolejnym rozdziale zajmiemy się kursami krajowymi i zagranicznymi, ze szczególnym uwzględnieniem szkoleń w Związku Sowieckim. Poruszymy też ważne i ciekawe, a słabo dotąd rozpoznane zagadnienie – operacyjnych korzyści SB z cywilnych ścieżek edukacji jej funkcjonariuszy. Dla dopełnienia całości poświęcimy także nieco uwagi funkcjonariuszom, którzy stali się nauczycielami i wychowawcami nowych kadr SB.

Główną bazę źródłową artykułu stanowią akta personalne kilkudziesięciu funkcjonariuszy SB reprezentujących różne pionory i komórki organizacyjne tej służby w województwie opolskim. W doborze materiału źródłowego zwracano szczególną uwagę na przedstawicieli kadry kierowniczej, ale nie pominięto także funkcjonariuszy z niższych szczebli aparatu bezpieczeństwa, dbając o to, by w miarę możliwości każda ich grupa została należycie uwzględniona. W przekonaniu autora dobrana w taki sposób próba może być reprezentatywna dla interesującego nas tutaj środowiska.

Kadrowe dziedzictwo UB

Powołana w listopadzie 1956 r. Służba Bezpieczeństwa odziedziczyła znaczną część kadr po działających wcześniej urzędach ds. bezpieczeństwa publicznego.

Z szeregów UB wywodzili się m.in. kolejni zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa i SB w Opolu z lat 1957–1983: mjr/ppłk Henryk Trzciniński (pierwszy zastępca w latach 1957–1962), mjr Włodzimierz Kaliszczuk (drugi zastępca w latach 1957–1962), mjr/ppłk Henryk Zaskiewicz (pierwszy zastępca w latach 1962–1969), płk Ludwik Skowronek (drugi zastępca w latach 1969–1972), płk Józef Spisak (pierwszy zastępca w latach 1969–1972), płk Benedykt Drobot (drugi zastępca w latach 1972–1974), płk Kazimierz Modelewski (pierwszy zastępca w latach 1972–1975), ppłk/ppłk Ludwik Strus (pierwszy zastępca w latach 1975–1980) oraz ppłk/ppłk Tadeusz Nowosielski (zastępca w latach 1978–1983). To samo dotyczy działających w latach 1983–1990 kolejnych szefów Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych ds. SB w Opolu – wymienionego już powyżej płk. Tadeusza Nowosielskiego oraz powołanego w 1987 r. jego następcy na tym stanowisku ppłk. Kazimierza Dunaja.

Podobnie było w przypadku wielu innych przedstawicieli opolskiej kadry kierowniczej SB, jak np. ppłk Bonawentura Adamiec (st. inspektor w Inspektoracie Kierownictwa SB KW MO, 1957–1973), Franciszek Bączyński (naczelnik Wydziału Paszportów KW MO, 1962–1966; inspektor szkolenia zawodowego, 1966–1970; na różnych stanowiskach w kierownictwie KW MO do 1977 r.), płk Józef Ciupek (naczelnik Wydziału II KW MO/WUSW, 1969–1985), mjr Józef Drewniak (naczelnik Wydziału „C” KW MO, 1973–1980), mjr Alojzy Kubś (zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Prudniku, 1969–1972), płk Władysław Lach (naczelnik Wydziału „C” KW MO, 1963–1973; kierownik Inspektoratu I SB KW MO, 1983–1985), Józef Maj (zastępca naczelnika Wydziału Paszportów, 1970–1971; st. inspektor operacyjny, 1971–1975), Feliks Miatkowski (naczelnik Wydziału „T” KW MO, 1957–1969), mjr Aleksander Mikołajczuk (kierownik Samodzielnej Sekcji Śledczej KW MO, 1956–1962), mjr Kazimierz Miś (naczelnik Wydziału II SB KW MO, 1956–1962), płk Stanisław Olejnik (kierownik Samodzielnej Sekcji „W” KW MO, 1956–1961; naczelnik Wydziału „W” KW MO/WUSW, 1961–1989), ppłk Jan Pomierny (naczelnik Wydziału III, 1956–1966; naczelnik Wydziału IV KW MO, 1962–1964), ppłk Feliks Rogala (zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO/WUSW, 1981–1985; zastępca naczelnika Wydziału VI WUSW, 1985–1988), ppłk Henryk Skowron (zastępca naczelnika Wydziału Śledczego KW MO/WUSW, 1982–1987), płk Józef Strózik (naczelnik Wydziału Śledczego KW MO, 1969–1981), mjr Aleksander Suszczyński (zastępca naczelnika Wydziału II KW MO, 1957–1962; absolwent osławionej szkoły w Kujbyszewie) czy mjr Stanisław Wnuk (zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO, 1973–1975)¹.

¹ APO, KW PZPR, 9027, Akta osobowe Józefa Strózika, Życiorys, 20 XI 1974 r., k. 23; AIPN Wr, 0126/1321, Akta osobowe funkcjonariusza Aleksandra Suszczyńskiego, Przebieg służby, k. 57–59; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 60 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1403, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Misia, Przebieg służby, k. 4 [PDF]; AIPN Wr 0126/1554, Akta osobowe funkcjonariusza Alojzego Kubusia, Przebieg służby (pracy), k. 34–39 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1780, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Drewniaka, Przebieg służby, k. 38; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 42–43 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1813,

Wśród najstarszych stażem funkcjonariuszy – tych, którzy rozpoczęli pracę w aparacie bezpieczeństwa w latach 1944–1945 – przeważali ludzie legitymujący się początkowo tylko wykształceniem powszechnym (często niepełnym). Typowym zjawiskiem w tej grupie funkcjonariuszy było zdobywanie kwalifikacji zawodowych na kilkutygodniowych bądź kilkumiesięcznych kursach, organizowanych pod auspicjami MBP czy wojewódzkich struktur UB, oraz stopniowe „zaliczanie” kolejnych poziomów wykształcenia cywilnego (wykształcenie średnie i wyższe) w trakcie służby w organach UB, SB i MO. W taki sposób robili karierę m.in. Bonawentura Adamiec, Władysław Lach, Feliks Miatkowski, Aleksander Mikołajczuk, Stanisław Olejnik, Ludwik Skowronek, Józef Spisak, Henryk Trzeciński i Henryk Zaszkiewicz².

Wśród osób podejmujących służbę w aparacie bezpieczeństwa już po okrzepnięciu rządów komunistycznych w Polsce (od około 1948 r.) coraz powszechniejszym zjawiskiem było zdobywanie kwalifikacji zawodowych w systemie szkolenia stacjonarnego, a w szczególności w ramach rocznej czy dwuletniej (w przypadku wyższej kadry kierowniczej) szkoły oficerskiej. Dotyczy to zwłaszcza osób awansujących stopniowo na wysokie stanowiska kierownicze. Przykładem może być kariera ppłk. Kazimierza Dunaja, który karierę w aparacie bezpieczeństwa rozpoczął od odbycia w latach 1953–1954 przeszkolenia w rocznej szkole oficerskiej działającej w ramach Krajowego Ośrodka Szkoleniowego MBP w Gdańsku. Podobnie było w przypadku mjr. Alojzego Kubsia (roczna szkoła oficerska w Krajowym Ośrodku Szkoleniowym MBP w Czer-

Akta osobowe funkcjonariusza Stanisława Wnuka, Przebieg służby (pracy), k. 32–33 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1884, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Skowrona, Przebieg służby, k. 26, 28–29; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 30–32 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe funkcjonariusza Władysława Lacha, Życiorys, b.d., k. 7–10; *ibidem*, Przebieg służby, k. 52–56 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1891, Akta osobowe funkcjonariusza Feliksa Rogali, Przebieg służby (pracy), k. 27–29 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2159, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Dunaja, Przebieg służby (pracy), k. 170 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2187, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Pomiernego, Przebieg służby (pracy), k. 52, 54 [PDF]; AIPN Wr, 0251/17, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Maja, Przebieg służby (pracy), k. 33 [PDF]; AIPN Wr, 0251/22, Akta osobowe funkcjonariusza Bonawentury Adamca, Przebieg służby, k. 55–56; AIPN Wr, 0251/22, Akta osobowe funkcjonariusza Franciszka Bączyńskiego, Przebieg służby (pracy), k. 33–39 [PDF]; AIPN Wr, 0251/43, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Ciupka, Przebieg służby (pracy), k. 26–28 [PDF]; AIPN Kr, 059/129, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Spisaka, Przebieg służby (pracy), k. 52–56 [PDF]. Por. *Twarze opolskiej bezpieki*, scenariusz i koncepcja wystawy W. Trębacz, Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej we Wrocławiu, b.d., k. 6, 16, 20, 24; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 119–124; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 214; K. Jasiak, *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956. Wybrane biografie [w:] Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989*, red. K. Jasiak, Opole 2012, s. 417–439. Ciągłość kadrowa UB i SB jest szczególnie wyraźnie widoczna na przykładzie powiatowych struktur kierowniczych aparatu bezpieczeństwa. W przypadku woj. opolskiego było regułą, że pierwszymi zastępcami komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa zostawali byli kierownicy miejscowych PUdsBP.

² Za mniej typowe można uznać przypadki Józefa Maja, Kazimierza Misia i Feliksa Rogali, którzy ukończyli dwuletnią szkołę wyższych oficerów BP lub SB MSW (kurs aktywu kierowniczego).

wieńsku, 1953–1954) oraz ppłk. Henryka Skowrona i Stanisława Wnuka (dwuletnia szkoła oficerska w Centrum Wyszkożenia MBP, 1951–1953)³. Znaczna liczba funkcjonariuszy była jednak nadal szkolona jedynie w formie kursów, a uzyskanie stopnia oficerskiego było możliwe również bez ukończenia odpowiedniej szkoły resortowej.

Z upływem czasu wśród kandydatów do pracy w aparacie bezpieczeństwa coraz częściej trafiały się osoby z wykształceniem średnim, mające dzięki temu większe szanse zrobienia kariery zawodowej. Rosła także liczba funkcjonariuszy zdobywających wykształcenie średnie w systemie eksternistycznym i w ten sposób otwierających przed sobą nowe możliwości awansu zawodowego.

Inna sprawa, że w niejednym przypadku można mieć poważne wątpliwości co do jakości wykształcenia nabywanego w trybie eksternistycznym przez osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa. W 1962 r. czterem funkcjonariuszom opolskiej SB wywodzącym się z szeregów UB zarzucono posługiwanie się fałszywymi i nielegalnie otrzymanymi świadectwami dojrzałości. Sprawa ta rzuca sporo światła na to, jak w praktyce wyglądało podnoszenie poziomu wykształcenia ogólnego w tym środowisku⁴.

Mechanizmy rekrutacji i awansu zawodowego funkcjonariuszy SB

Funkcjonariusze wywodzący się z szeregów UB odgrywali ważną, a przez długi czas wręcz dominującą rolę w działalności opolskich struktur SB aż do likwidacji komunistycznej policji politycznej w 1990 r. Z upływem czasu postępowała jednak rekrutacja młodszych funkcjonariuszy wywodzących się z rozmaitych środowisk społecznych i reprezentujących zróżnicowany poziom wykształcenia.

Do pracy w SB zgłaszali się przeważnie absolwenci szkół średnich i cywilnych uczelni – świeżo upieczeni bądź legitymujący się już krótszym lub dłuższym stażem pracy w innych zawodach. W 1958 r. władze resortowe wprowadziły wymóg posia-

³ AIPN Wr, 0126/1554, Przebieg służby (pracy), s. 34; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 40; *ibidem*, Arkusz słuchacza CW, 19 VIII 1954 r., s. 47 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1813, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 34; *ibidem*, Arkusz słuchacza CW, 10 VII 1953, k. 37–40 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1884, Przebieg służby, k. 26; [PDF]; AIPN Wr, 0126/2159, Przebieg służby (pracy), k. 170; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 178 [PDF].

⁴ AIPN Wr, 0126/1516, Akta osobowe funkcjonariusza Zygmunta Mrozińskiego, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 8 XI 1962 r. (odpis z 12 XI 1962 r.), k. 22–24 [PDF]. Fałszywymi świadectwami posługiwali się Jerzy Górniak, Kazimierz Miś (późniejszy naczelnik Wydziału II KW MO w Opolu), Zygmunt Mroziński (późniejszy zastępca naczelnika Wydziału Paszportów i Dowodów Osobistych KW MO) oraz Zygmunt Stefanowski (późniejszy zastępca naczelnika Wydziału „W” KW MO). Wszczęte w tej sprawie śledztwo zostało umorzone przez Prokuraturę Wojewódzką w Opolu, która dała wiarę kuriozalnym „wyjaśnieniom” wymienionych funkcjonariuszy, że „posługując się sfalszowanymi świadectwami, nie wiedzieli, a także nie przypuszczali, że są one sfalszowane i nielegalne”.

dania co najmniej średniego wykształcenia przez osoby ubiegające się o stanowiska i stopnie oficerskie w SB⁵. Wymogi te usankcjonowała ustawa z 31 stycznia 1959 r. o stosunku służbowym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej⁶.

Coraz częstszym zjawiskiem było też kończenie cywilnych studiów wyższych, z reguły w systemie zaocznym czy wieczorowym, przez liczących na awans zawodowy i wyższe wynagrodzenie (dodatki kwalifikacyjne) funkcjonariuszy SB. Jesienią 1964 r. opolskie kierownictwo SB chwaliło się, że 11 proc. funkcjonariuszy posiada wykształcenie wyższe, a 77 proc. – wykształcenie średnie, i liczba takich osób wzrasta z każdym rokiem⁷. Najkorzystniej przedstawiała się sytuacja w Wydziale Śledczym KW MO, gdzie we wrześniu 1963 r. trzech spośród dziewięciu oficerów śledczych legitymowało się wyższym wykształceniem prawniczym⁸.

Po listopadzie 1956 r. możliwe było uzyskiwanie stopnia oficerskiego również przez osoby podnoszące kwalifikacje zawodowe wyłącznie w systemie kursowym. W takich przypadkach istotne znaczenie miał jednak poziom cywilnego wykształcenia danego funkcjonariusza. Ilustrację takiej ścieżki awansu stanowi kariera Jana Pastucha, ostatniego naczelnika pionu śledczego opolskiej SB, absolwenta Technikum Pocztoowego w Opolu. W 1964 r. ukończył on półroczny kurs specjalistyczny Biura Śledczego SB MSW i w ślad za tym otrzymał stopień starszego sierżanta. W 1965 r. mianowano go podporucznikiem, a trzy lata później – porucznikiem. W listopadzie 1973 r. Pastuch w stopniu kapitana został kierownikiem grupy Wydziału Śledczego KW MO. W marcu 1980 r. objął stanowisko zastępcy naczelnika wydziału. We wniosku personalnym

⁵ AIPN, 012225/297, Pismo ministra spraw wewnętrznych do komendantów wojewódzkich MO w całym kraju oraz komendantów miejskich MO w Warszawie i Łodzi, 27 VI 1958 r., k. 20–22. Pismem z 9 VIII 1957 r. dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia MSW zalecił, aby na stanowiska oficerskie w SB „przyjmować osoby, które obok właściwej postawy moralno-politycznej posiadają minimum dziewięć klas szkoły ogólnokształcącej”. Pismem z 31 III 1958 r. wprowadzono w stosunku do takich osób wymóg „posiadania minimum średniego wykształcenia”. W niektórych województwach zlekceważono te dyspozycje, zatrudniając na stanowiskach oficerskich również osoby bez średniego wykształcenia. Do czerwca 1958 r. odnotowano w całym kraju łącznie 38 takich przypadków. W późniejszym czasie komendanci wojewódzcy MO wystąpili do MSW z wnioskami o nadanie stopni oficerskich tego rodzaju osobom. Minister spraw wewnętrznych w drodze wyjątku wnioski te uwzględnił, ale zwrócił „uwagę komendantom wojewódzkim MO, że na stanowiska oficerskie Służby Bezpieczeństwa MO można przyjmować jedynie osoby, które oprócz właściwej postawy moralno-politycznej i doświadczenia życiowego posiadają minimum średnie wykształcenie (świadczenie dojrzałości)”. W razie zatrudnienia na etacie oficerskim w SB „b. oficera sił zbrojnych lub bezpieczeństwa publicznego” należało w terminie dziesięciu dni od daty przyjęcia „wystąpić z wnioskiem [...] o nadanie stopnia MO, dołączając jednocześnie odpis świadectwa dojrzałości”.

⁶ Por. A. Jusupović, *„Nie matura, lecz chęć szczerą robi z Ciebie oficera”, czyli rola przyzakładowego szkolnictwa w kształceniu kadr RBP/MBP/MSW (1944–1990)*, „Dzieje Najnowsze” 2015, nr 4, s. 112.

⁷ AIPN Wr, 09/224, Informacja o sytuacji operacyjnej i pracy Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego za okres 1963 – 30 X 1964 r., 6 XI 1964 r., k. 45.

⁸ AIPN, 0218/166, Opinia służbowa za okres od 1 III 1962 do 30 IX 1963 r., 7 X 1963 r., k. 93 [PDF].

dotyczącym tego mianowania powoływano się m.in. na okoliczność, że kontynuuje studia wyższe na czwartym roku prawa. W czerwcu 1981 r. Pastuch w stopniu majora ukończył w trybie zaocznym magisterskie studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. Pół roku później awansował na stanowisko naczelnika wydziału, na którym pozostał do likwidacji SB w 1990 r. – wtedy był już pułkownikiem⁹.

Przykład płk. Pastucha w wyrazisty sposób ilustruje rolę szkoleń zawodowych i wykształcenia cywilnego w karierach funkcjonariuszy SB. Nie jest to jednak przykład typowy, ponieważ w przypadku osób rozpoczynających służbę po listopadzie 1956 r. droga awansu na najwyższe szczeble wojewódzkiej hierarchii aparatu bezpieczeństwa prowadziła już przeważnie przez resortową szkołę oficerską. Potwierdza to kariera Andrzeja Mikołajewa, wieloletniego naczelnika Wydziału V KW MO/WUSW w Opolu, absolwenta LO.

W listopadzie 1965 r., po nieudanych próbach studiowania na Politechnice Wrocławskiej i Uniwersytecie Wrocławskim, Mikołajew w stopniu starszego szeregowca rozpoczął pracę w Wydziale III KW MO. W latach 1966–1967 ukończył roczną oficerską szkołę operacyjną w CW MSW w Legionowie i uzyskał stopień podporucznika. W 1970 r. został porucznikiem, a w listopadzie następnego roku awansował na stanowisko kierownika grupy. We wniosku awansowym podkreślono, że „kontynuuje studia zaoczne na III roku Wydz[iału] Prawa i Administracji Uniwersytetu im. B. Bieruta we Wrocławiu”¹⁰.

W czerwcu 1975 r. Mikołajew, już w stopniu kapitana, ukończył magisterskie studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim¹¹. W tym samym miesiącu awansowano go na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału III¹². W latach 1977–1978

⁹ AIPN Wr, 0126/2016, Dyplom ukończenia studiów (odpis oryginału przedłożonego 5 XI 1981 r.), k. 24; *ibidem*, Przebieg służby, k. 73. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 216. Zastępcą mjr. Pastucha jako naczelnika wydziału został kpt. Henryk Skowron, absolwent dwuletniej szkoły oficerskiej CW MBP, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa znacznie dłużej, bo już od 1951 r., ale pozostający nadal na poziomie średniego wykształcenia ogólnego; w 1955 r. ukończył LO (AIPN Wr, 0126/1884, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Skowrona, Przebieg służby (pracy), s. 31–32 *ibidem*, Wniosek personalny, b.d., s. 48–49 [PDF]).

¹⁰ AIPN Wr, 0126/2162, Podanie, 14 IX 1965 r., k. 2; *ibidem*, Zyciorys, b.d., k. 3; *ibidem*, Ankieta personalna, 6 X 1965 r., k. 10; *ibidem*, Przebieg służby, k. 70; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 72 c; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 18 X 1965 r., k. 74; *ibidem*, Świadectwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 21 VII 1967 r., k. 78; *ibidem*, Wniosek personalny, 26 X 1971 r., k. 87. W tym kontekście warto dodać, że w 1969 r. minister oświaty i szkolnictwa wyższego na wniosek ministra spraw wewnętrznych postanowił, że w czterech ośrodkach akademickich, a mianowicie w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu, będą organizowane wydzielone grupy słuchaczy z resortu spraw wewnętrznych w ramach zaocznych studiów administracyjnych (A. Jusupović, „*Nie matura, lecz chęć szczerą robi z ciebie oficera*”... s. 113–114, 117). Wszystko wskazuje na to, że Mikołajew należał do pierwszych osób, jakie skorzystały z otwartych w ten sposób możliwości.

¹¹ AIPN Wr, 0126/2162, Dyplom ukończenia studiów, 5 VII 1975 r. (odpis dokumentu przedłożonego 18 VII 1975 r.), k. 30.

¹² *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 72; *ibidem*, Wniosek personalny, 17 VI 1975 r., k. 90; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 29 X 1971 do 30 XI 1976 r., k. 91.

odbył dziesięciomiesięczne przeszkolenie specjalne w Wyższej Szkole KGB im. Feliksa Dzierżyńskiego w Moskwie, gdzie ze wszystkich przedmiotów uzyskał ocenę bardzo dobrą. W tym czasie był objęty rezerwą kadrową na stanowisko naczelnika wydziału i przeszkolenie w ZSRR było zapewne elementem przygotowań do objęcia przez niego tej funkcji¹³. Wkrótce po powrocie z Moskwy, w listopadzie 1978 r., kpt. Mikołajew został naczelnikiem Wydziału III KW MO. We wrześniu następnego roku, już w stopniu majora, objął kierownictwo nowo utworzonego Wydziału III „A”, przemianowanego pod koniec 1981 r. na Wydział V.

Nowym naczelnikiem Wydziału III został wówczas inny uczestnik kursu specjalnego w moskiewskiej szkole KGB, mjr Jerzy Zarębski, absolwent Technikum Mechaniczno-Elektrycznego w Opolu. Również on w latach 1964–1965 ukończył roczną oficerską szkołę operacyjną w CW MSW w Legionowie i został podporucznikiem. W 1968 r. mianowano go porucznikiem, a cztery lata później – kapitanem¹⁴. Od maja 1971 r. por./kpt. Zarębski był zastępcą naczelnika Wydziału III KW MO. W 1973 r. ukończył w trybie zaocznym studia magisterskie z zakresu administracji na Uniwersytecie Wrocławskim. W latach 1974–1975 odbył także (z wynikiem bardzo dobrym) kurs specjalny w moskiewskiej szkole KGB¹⁵. Po powrocie do kraju kpt. Zarębski znalazł się w ścisłym kierownictwie opolskiego aparatu bezpieczeństwa jako starszy inspektor przy zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB. Na stanowisku tym realizował zadania z zakresu działania Departamentu I MSW (wywiad). We wrześniu 1979 r. w stopniu majora został naczelnikiem Wydziału III KW MO. We wrześniu 1984 r., już jako podpułkownik, zaliczył kurs kadry kierowniczej pionu III MSW zorganizowany przez Akademię Spraw Wewnętrznych¹⁶.

Niektórzy funkcjonariusze SB związali się z aparatem bezpieczeństwa poprzez wcześniejszą służbę w formacjach wojskowych pozostających w dyspozycji resortu spraw wewnętrznych – KBW lub WOP. Ilustrację tej ścieżki awansu stanowi kariera Jerzego Biskupa, który jako Jerzy Bielski zajmował stanowiska naczelnika Wydziału Paszportów i Wydziału II WUSW w Opolu. Po ukończeniu w 1959 r. Liceum Ogólnokształcącego w Głuchołazach Biskup został pomocnikiem magazyniera w miejscowej filii Prudnickich Zakładów Przemysłu Bawełnianego. W październiku następnego roku powołano go jednak do odbycia zasadniczej służby wojskowej, dzięki czemu

¹³ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 72; *ibidem*, Raport, 24 I 1977 r., k. 73; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia kursu specjalnego, 7 II 1979 r., k. 99.

¹⁴ AIPN Wr, 0126/1863, Podanie, 17 X 1962 r., k. 2; *ibidem*, Ankieta personalna, 5 I 1963 r., k. 4, 7; *ibidem*, Przebieg służby, k. 18.

¹⁵ *Ibidem*, Ankieta osobowa, k. 13; *ibidem*, Opinia partyjno-służbowa kpt. Jerzego Zarębskiego, 30 IV 1974 r., k. 28; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia kursu specjalnego, 8 IV 1976 r., k. 29. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, Emów 2013, s. 154.

¹⁶ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 20–21; *ibidem*, Wniosek personalny, 30 VII 1979 r., k. 30; *ibidem*, Zaświadczenie, 29 IX 1984 r., k. 32. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 214.

jego życie potoczyło się zupełnie innym torem¹⁷. Trafił do szkoły oficerskiej i ośrodka szkoleniowego KBW w Legnicy, gdzie odbywał służbę jako podchorąży kursu rezerwy. W sierpniu 1962 r., dwa miesiące przed ukończeniem zasadniczej służby wojskowej, już jako plutonowy podchorąży, wystąpił z podaniem o „przyjęcie [...] do pracy w milicji niemundurowej w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Opolu na stanowisku referenta operacyjno-dochodzeniowego”¹⁸. W listopadzie 1962 r. Jerzy Biskup został w stopniu plutonowego oficerem operacyjnym Referatu SB Komendy Powiatowej MO w Nysie. W latach 1964–1965 ukończył roczną szkołę oficerską w CW MSW w Legionowie i został awansowany do stopnia podporucznika. W grudniu 1969 r. w stopniu porucznika przeniesiono go do pracy w Wydziale II KW MO w Opolu. W maju 1972 r., już w stopniu kapitana, został zastępcą naczelnika Wydziału Ogólnego KW MO. W tymże roku ukończył studia magisterskie w dziedzinie administracji na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁹. We wrześniu 1974 r. został naczelnikiem Wydziału Paszportów KW MO w Opolu. W lutym 1985 r. przeniesiono go na analogiczne stanowisko w Wydziale II WUSW²⁰.

Jan Peczeniuk, absolwent Technikum Żeglugi Śródlądowej w Koźlu, późniejszy zastępca szefa RUSW ds. SB w Kędzierzynie-Koźlu i ostatni naczelnik Wydziału III WUSW w Opolu, przed podjęciem pracy w SB odbył w latach 1970–1972 zasadniczą służbę wojskową w Sudeckiej Brygadzie WOP w Kłodzku. W SB KP MO w Koźlu zatrudniono go w stopniu kaprala (uzyskanym w wojsku)²¹.

W podobny sposób trafił do SB Kazimierz Ogorzelec, absolwent Liceum Ogólnokształcącego w Dąbrowie Tarnowskiej. Do pracy w aparacie bezpieczeństwa zgłosił się bezpośrednio po odbyciu zasadniczej służby wojskowej w Kaszubskiej Brygadzie WOP w Gdańsku-Nowym Porcie. W październiku 1974 r. zaczął pracować w Wydziale III KW MO w Opolu w stopniu starszego szeregowca (uzyskanym w wojsku)²².

¹⁷ AIPN, 003088/373, t. 1, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Bielskiego, Życiorys, 13 VIII 1962 r., k. 6–7 [PDF]. Urodzony w 1940 r. na terenie przedwojennego woj. stanisławowskiego Jerzy Biskup *vel* Jerzy Bielski posiadał dwa imiona: Michał Jerzy. Używał jednak tylko imienia Jerzy.

¹⁸ *Ibidem*, k. 7; *ibidem*, Podanie do Samodzielnej Sekcji Kadr Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Opolu, 13 VIII 1962 r., k. 5 [PDF].

¹⁹ *Ibidem*, Dyplom, 30 X 1972 r., k. 68 [PDF].

²⁰ *Ibidem*, Przebieg służby, k. 183–186, 190; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 193; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 3 XI 1962 do 8 V 1964 r. oficera operacyjnego sierż. Jerzy Biskup, k. 197; *ibidem*, Świadectwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 21 VII 1965 r., k. 207; *ibidem*, Opinia służbowa, 15 XII 1971 r., k. 225 [PDF]. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 2, s. 120; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 214, 217.

²¹ AIPN Wr, 0126/2068, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Peczeniuka, Przebieg służby (pracy), k. 132 i 134; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, k. 140–141 [PDF].

²² AIPN Wr, 0126/2020, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Ogorzelca, Życiorys, 7 IX 1979 r., k. 3; *ibidem*, Ankieta personalna, k. 4; *ibidem*, Ankieta personalna, k. 21; *ibidem*, Opinia służbowa, 30 X 1976 r., k. 42.

Formacje wojskowe resortu spraw wewnętrznych odgrywały ważną rolę także w szkoleniu kadr aparatu bezpieczeństwa. W 1973 r. kpr. Zenon Konieczny, ówczesny funkcjonariusz Referatu SB KP MO w Niemodlinie i późniejszy pracownik Wydziału II KW MO w Opolu, oraz kpr. Jerzy Sokół, ówczesny funkcjonariusz Referatu SB KP MO w Prudniku i późniejszy pracownik Wydziału IV KW MO w Opolu, ukończyli roczną szkołę podoficerską SB w Ośrodku Szkolenia Rezerw Nadwiślańskiej Brygady MSW im. Czwartaków AL w Katowicach²³.

W przypadku niektórych funkcjonariuszy SB początkiem związków z resortem spraw wewnętrznych była służba w formacji ZOMO, do której trafili jako poborowi na podobnych zasadach jak do zasadniczej służby wojskowej. W ten sposób pod skrzydłami MSW znaleźli się m.in. Witold Kuroczkin (syn Mieczysława Kuroczkina, komendanta miejskiego MO w Prudniku, późniejszy funkcjonariusz Wydziału „W” KW MO/WUSW w Opolu)²⁴, Bogusław Piwko (późniejszy funkcjonariusz Wydziału V WUSW w Opolu)²⁵ oraz Dariusz Wróbel (późniejszy funkcjonariusz Wydziału II SB KW MO/WUSW i kierownik sekcji w Wydziale III WUSW w Opolu)²⁶.

Część funkcjonariuszy SB pracowała pierwotnie w pionie milicyjnym. Było tak w szczególności w przypadku osób, które trafiły do resortu poprzez służbę w ZOMO. Często zdarzały się przeniesienia służbowe pomiędzy pionami – niekiedy z inicjatywy poszczególnych funkcjonariuszy, ale też w trybie nakazowym, wbrew woli zainteresowanej osoby²⁷.

Do pracy w SB przechodzili także milicjanci skuszeni perspektywą szybszego i łatwiejszego awansu oraz lepszych zarobków (w SB często np. zatrudniano podoficerów

²³ AIPN Wr, 0251/66, Akta osobowe funkcjonariusza Zenona Koniecznego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 153; *ibidem*, List uznania, 7 VII 1973 r., k. 157; *ibidem*, Zaświadczenie, 25 VIII 1973 r., k. 158; *ibidem*, Opinia służbowa, b.d., k. 159–160 [PDF]. AIPN Wr, 0126/1977, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Sokoła, List uznania, 23 V 1973 r., k. 32; *ibidem*, Opinia służbowa, 12 VII 1973 r., k. 33–34 [PDF]. W programie szkoły znajdowały się następujące przedmioty: logika, psychologia i socjologia, zagadnienia społeczno-polityczne, praca operacyjna, prawo karne materialne i procesowe, prawo państwowe, międzynarodowe i administracyjne, kryminalistyka oraz fotografia.

²⁴ AIPN Wr, 0126/1965, Akta osobowe funkcjonariusza Witolda Kuroczkina, Przebieg służby (pracy), k. 13; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 24 VII 1980 r., k. 15.

²⁵ AIPN Wr, 427/139, Akta osobowe funkcjonariusza Bogusława Piwki, Przebieg służby (pracy), k. 4 [PDF].

²⁶ AIPN Wr, 0251/72, Akta osobowe funkcjonariusza Dariusza Wróbla, Ankieta osobowa, 21 XI 1988 r., k. 26; *ibidem*, Notatka służbowa, 16 IX 1988 r., k. 37.

²⁷ Niektórzy kandydaci do służby w aparacie bezpieczeństwa podejmowali początkowo pracę w pionie milicyjnym z braku wolnych etatów i dopiero po pewnym czasie udawało im się przejść do pionu SB. Na przejście takie długo czekali m.in. Henryk Kozimala i Wiesław Wasiak (późniejsi funkcjonariusze Wydziału III KW MO w Opolu) oraz Józef Zwiech (późniejszy zastępca szefa RUSW ds. SB w Głubczycach, zaczynający resortową karierę jako milicjant w Strzelcach Opolskich). Zob. AIPN Wr, 0126/1854, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Kozimali, Opinia służbowa, 30 V 1972 r., k. 32; AIPN Wr, 0126/2037, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Wasiaka, Raport, luty 1975 r., k. 38; AIPN Wr, 0163/118, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Zwiecha, Raport, 1 IX 1971 r., k. 5 [PDF]. Funkcjonariuszami SB zostali również trzej bracia Józefa Zwiecha: Jan, Ryszard i Tadeusz.

na etatach oficerskich). Na tej zasadzie w listopadzie 1969 r. plut. Jan Pietrow, magazynier-kierowca z Wydziału Transportu KW MO w Opolu, legitymujący się wykształceniem średnim i ukończoną szkołą podoficerską MO (1966), przeszedł na własną prośbę do pracy w Wydziale „W” SB KW MO, gdzie oferowano mu stanowisko oficerskie. W maju 1970 r. ukończył oficerski kurs specjalistyczny „W” SB w Legionowie. To stało się przesłanką mianowania go w następnym roku podporucznikiem, a w czerwcu 1975 r. w stopniu porucznika został kierownikiem zmiany²⁸. W 1977 r. „dzięki swej upartości i wytrwałości” por. Pietrow ukończył studia magisterskie z administracji na Uniwersytecie Wrocławskim, zapewniając sobie w ten sposób możliwości dalszego awansu. W następnym roku mianowano go kapitanem, a na przełomie lat 1981 i 1982 był wtajemniczany „w poszczególne problemy kierownictwa wydziału, aby w odpowiednim czasie mógł objąć kierownicze stanowisko z-cy naczelnika, a następnie i naczelnika wydziału”. W 1979 r. „jako wyróżniający się oficer” został „wytypowany [...] do przeszkolenia specjalistycznego w Moskwie” i przeszedł odpowiednie przeszkolenie wstępne. W lipcu 1982 r. został zastępcą naczelnika wydziału, a rok później, już w stopniu majora, ukończył pięciomiesięczny kurs w Wyższej Szkole KGB w Moskwie²⁹.

Tadeusz Lech, milicjant z KP MO w Kluczborku, trafił do SB po przerwaniu w 1971 r. nauki w rocznej szkole oficerskiej działającej w ramach WSO MO w Szczytnie. Osiągał tam słabe wyniki, był karany dyscyplinarnie, w końcu zaś zaniechał nauki i poprosił o pozostawienie go na „zajmowanym [dotychczas] stanowisku lub względnie przeniesienie do pracy, gdzie nie jest wymagane przeszkolenie”. Przeniesiony do pionu SB, ukończył roczną szkołę oficerską funkcjonującą w CW MSW w Legionowie (1972–1973)³⁰.

Inną drogą trafił do SB Jan Budzik, który jako funkcjonariusz KM MO w Kluczborku w stopniu starszego sierżanta „w drodze wyróżnienia został w 1981 r. skierowany na studia do Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW w Legionowie”. Po ukończeniu

²⁸ AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Pietrowa, Przebieg służby, k. 113; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 114; *ibidem*, Raport, 7 XI 1969 r., k. 135–136; *ibidem*, Wniosek komisji kwalifikacyjnej, 20 I 1970 r., k. 137–138; *ibidem*, Świadczenie ukończenia kursu specjalistycznego, 26 V 1970 r., k. 139; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 1971 r., k. 140–141 [PDF].

²⁹ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 115; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 22 V 1978 r., k. 155–156; *ibidem*, Opinia partyjno-służbowa, 14 VII 1979 r., k. 157; *ibidem*, Opinia służbowa, 23 IV 1982 r., k. 161–162; *ibidem*, Charakterystyka partyjno-służbowa, 30 IX 1982 r., k. 166; *ibidem*, Raport, 22 IX 1982 r., k. 167; *ibidem*, Świadectwo, 30 VII 1983 r., k. 169; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 23 V 1983 r., k. 170–171 [PDF]. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 217; *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 146.

³⁰ AIPN Wr, 0126/1948, Akta osobowe funkcjonariusza Tadeusza Lecha, Pismo komendanta Szkoły Oficerskiej MO w Szczytnie do dyrektora Departamentu Kadr MSW, 7 I 1971 r., k. 27; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 28 VII 1970 r., k. 31; *ibidem*, Raport, 26 I 1971 r., k. 32; *ibidem*, Opinia służbowa, 13 VII 1973 r., k. 39; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 13 VI 1973 r., k. 40.

WSO znalazł się w Wydziale III WUSW w Opolu³¹. Dzięki skierowaniu do WSO w Legionowie funkcjonariuszem SB został również Bogusław Piwko, milicjant z Komisariatu MO w Ozimku³².

Oprócz wyżej wymienionych osób funkcjonariuszami SB po przeniesieniu z pionu MO zostali: Daniel Brzozowski, Mieczysław Cebulski, Jan Chudzikiewicz (sportowiec z resortowego klubu „Gwardia”)³³, Wiesław Hernes, Grzegorz Kłosiński, Mariusz Kołdyka, Zenon Konieczny, Kazimierz Kraus, Stanisław Leśkiewicz, Władysław Marguła, Andrzej Najgebauer, Jerzy Petrol, Edward Pietrzak, Wiktor Rożek, Mieczysław Sawicki, Mieczysław Sałatyński, Jerzy Sękowski, Kazimierz Uryga, Grzegorz Zasieczny i Janusz Żaba.

Z MO wywodził się także ppłk Kazimierz Paradowski, kierujący w latach 1985–1990 Inspektoratem Ochrony Funkcjonariuszy, należącym do pionu SB. Przeniesiony w 1985 r. z pionu milicyjnego do Wydziału III WUSW kpt. Zbigniew Pankiewicz był wcześniej kolejno wykładowcą prawa karnego w WSO MO w Szczytnie, zastępcą naczelnika Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KW MO w Opolu oraz inspektorem w Wydziale Polityczno-Wychowawczym KW MO³⁴.

W nader osobliwy sposób trafił w szeregi SB Romuald Eliminowicz z Kędzierzyna-Koźła, absolwent Technikum Zawodowego dla Pracujących przy Zakładach Chemicznych „Blachownia”. W sierpniu 1983 r. został zatrzymany przez MO i SB jako uczestnik opozycyjnej manifestacji ulicznej. Zagrożony sankcjami dyscyplinarnymi ze strony swojego zakładu pracy, zobowiązał się na piśmie „do udzielania informacji pracownikowi Służby Bezpieczeństwa” i został zarejestrowany jako tajny współpracownik SB RUSW w Kędzierzynie-Koźlu o pseudonimie „Motor”. We wrześniu 1988 r., po odbyciu służby wojskowej, zatrudnił się w resorcie spraw wewnętrznych. Ubiegał się o przyjęcie do SB, ale początkowo pracował jako milicjant. W listopadzie 1988 r. w stopniu starszego kaprała (uzyskanym w wojsku) został funkcjonariuszem Sekcji V SB RUSW w Kędzierzynie-Koźlu³⁵.

³¹ AIPN, 0126/2156, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Budzika, Przebieg służby (pracy), k. 84; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 6 IX 1982 r., k. 115.

³² AIPN Wr, 0163/81, Akta osobowe funkcjonariusza Bogusława Piwki, Przebieg służby (pracy), k. 3; *ibidem*, Wniosek personalny, 29 VII 1983 r., k. 6.

³³ AIPN Wr, 357/27, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Chudzikiewicza, [Podanie o pracę], 15 XII 1976 r., k. 1; *ibidem*, Ankieta personalna, 3 II 1977 r., k. 3; AIPN Wr, 427/24, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Chudzikiewicza, Przebieg służby (pracy), k. 1–2; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 28 IV 1977 r., k. 3; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 16 V 1977 do 17 IV 1980 r., k. 6; *ibidem*, Opinia służbowa, 19 VIII 1980 r., k. 8; *ibidem*, Raport, 29 VIII 1980 r., k. 9; *ibidem*, Opinia służbowa, b.d., k. 14. Przeniesiony do Wydziału III KW MO w maju 1980 r. Chudzikiewicz ukończył w następnym roku studia podyplomowe w ASW i został podporucznikiem.

³⁴ AIPN Wr, 0126/2180, Akta osobowe funkcjonariusza Zbigniewa Pankiewicza, Przebieg służby (pracy), k. 61–63.

³⁵ AIPN Wr, 0010/1449, t. 1, Teczka personalna TW „Motora”, Zobowiązanie, 21 X 1983 r., k. 29; *ibidem*, Wykaz wynagrodzeń i innych świadczeń, b.d., k. 34; *ibidem*, Charakterystyka TW „Mo-

Funkcjonariusze SB mogli przez wiele lat pracować bez specjalistycznego przeszkolenia zawodowego. Część z nich przechodziła tylko szkolenie wstępne, zwane też zerowym, organizowane na szczeblu wojewódzkim. Szkolenie takie trwało początkowo tydzień lub dwa, a później miesiąc. W aktach wielu funkcjonariuszy nie znajdziemy informacji nawet na temat tak skromnego przeszkolenia³⁶.

Z zachowanej dokumentacji personalnej wynika, że część funkcjonariuszy o niskim poziomie przeszkolenia zawodowego słabo radziła sobie w pracy i była negatywnie oceniana przez przełożonych. Można jednak wymienić wiele osób, które mimo braku postępów w szkoleniu zawodowym należycie wypełniały obowiązki, realizowały odpowiedzialne zadania i stopniowo awansowały w hierarchii służbowej.

Przykładem może być kariera wspomnianego już Kazimierza Ogorzelca z Wydziału III KW MO w Opolu. Pół roku po przyjęciu do służby w SB, wiosną 1975 r., odbył on miesięczny kurs wstępny („zerowy”) dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB, zorganizowany w ośrodku szkoleniowym KW MO w Turawie koło Opola. Na zakończenie kursu zdał egzamin z wynikiem dobrym i na tym w zasadzie zakończyło się jego szkolenie zawodowe. Mimo to później cieszył się uznaniem przełożonych i stopniowo awansował w hierarchii służbowej. Ceniono go za zaangażowanie w pracę, samodzielność, inicjatywę itp., a także za podjęcie cywilnych studiów wyższych³⁷. W opinii kierownictwa Wydziału III KW MO z marca 1979 r. znalazł się zapis, że st. szer. Ogorzelec „mimo ukończonego tylko kursu zerowego z nałożonych na siebie obowiązków służbowych wywiązuje się należycie”. Za plus poczytywano mu również to, że „pogłębia swoje kwalifikacje, kontynuując studia zaoczne w Instytucie Bud[owy] Maszyn WSI w Opolu”³⁸. W 1982 r. st. szer. Ogorzelec ukończył studia w opolskiej WSI³⁹. Przełożeni uważali, że „wskazane byłoby skierowanie go do odbycia studiów podyplomowych w Akademii Spraw Wewnętrznych celem pogłębienia wiedzy ogólnozawodowej”⁴⁰. Jesienią tegoż roku mianowano go młodszym chorążym, w ślad za tym otrzymał awans na stanowisko kierownika sekcji⁴¹.

tora”, nr ewid. 29241, 14 IX 1988 r., k. 68–69; AIPN Wr, 292/183, Podanie, 18 VII 1988 r., k. 2; *ibidem*, Wniosek personalny, 24 XI 1988 r., k. 15; AIPN Wr, 292/183, Akta osobowe funkcjonariusza Romualda Eliminowicza, Podanie, 18 VII 1988 r., s. 5; *ibidem*, Ankieta osobowa, 3 VI 1988 r., s. 6, 12; *ibidem*, Notatka, b.d., s. 26 [PDF].

³⁶ Szczególnie jaskrawym tego przykładem jest kariera Włodzimierza Kaliszczuka, który bez jakiegokolwiek przeszkolenia zawodowego (nie licząc szkolenia wojskowego) doszedł do stanowiska drugiego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Opolu (AIPN, 0218/607, Akta osobowe funkcjonariusza Włodzimierza Kaliszczuka, Wniosek, b.d., k. 142 [PDF]).

³⁷ AIPN Wr, 0126/2020, Opinia służbowa, 30 X 1976 r., k. 42; *ibidem*, Opinia służbowa, 12 III 1979 r., k. 44.

³⁸ *Ibidem*, Opinia służbowa, 12 III 1979 r., k. 44.

³⁹ *Ibidem*, Dyplom, 30 IX 1982 r., k. 29.

⁴⁰ *Ibidem*, Opinia służbowa, 22 IV 1982 r., k. 48.

⁴¹ *Ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 6 IX 1982 r., k. 50; *ibidem*, Wniosek personalny, 18 X 1982 r., k. 51.

Inny funkcjonariusz Wydziału III KW MO, Wiesław Wasiak, absolwent Technikum Weterynaryjnego w Nysie, przeniesiony w czerwcu 1975 r. na własną prośbę z pionu milicyjnego w stopniu starszego szeregowca, wcześniej ukończył z wynikiem bardzo dobrym miesięczny kurs wstępny („zerowy”) dla pracowników SB w wojewódzkim ośrodku szkoleniowym w Turawie. Mimo braku solidniejszego przeszkolenia powierzono mu samodzielne prowadzenie sprawy obiektowej o kryptonimie „Aula”, która obejmowała nadzorowanie środowiska Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Zdaniem przełożonych przeszkolenie Wasiaka było „niedostateczne w stosunku do nałożonych i wykonywanych zadań służbowych”. W opinii służbowej z listopada 1975 r. znalazł się zapis, że podejmowane przez tego funkcjonariusza „wszelkie czynności operacyjne wymagają [...] zwiększonego wkładu pracy oraz pomocy ze strony kierownictwa wydziału”. Mimo to oceniano, iż „dzięki samokształceniu oraz przejmowaniu własnej inicjatywy i zaangażowaniu w pracę osiąga zadowalające wyniki w prowadzonych przez siebie sprawach operacyjnych”⁴².

W latach 1977–1980 st. szer. Wasiak ukończył trzyletni cykl doskonalenia zawodowego i rozpoczął studia zaoczne w kontrolowanej przez siebie z ramienia SB opolskiej WSP. W maju 1981 r. przełożeni oceniali, że posiada „już odpowiednie doświadczenie zawodowe, co wpływa na skuteczność realizowanych przez niego czynności operacyjnych”, osiąga „dobre wyniki w pracy zawodowej [...] wykazuje dużo samodzielności oraz własnego zaangażowania”, a także „we właściwy sposób ocenia problemy związane z pracą operacyjną”. We wrześniu następnego roku przy okazji nadania mu stopnia młodszego chorążego w uzasadnieniu odnośnego wniosku znalazła się uwaga, że „nie był przeszkolony po linii zawodowej”, ale kontynuuje studia wyższe oraz posiada „duże doświadczenie zawodowe i w pełni wykonuje zadania operacyjne”. W 1985 r. przełożeni uznali za niezbędne „zmobilizowanie go do ukończenia studiów wyższych, co w przyszłości pozwoliłoby na dalszy jego awans zawodowy”⁴³. W grudniu 1985 r. chor. Wasiak ukończył studia w opolskiej WSP. W związku z tym w 1987 r. otrzymał skierowanie na stacjonarne studium podyplomowe w WSO MSW w Legionowie, po którego ukończeniu, w czerwcu następnego roku, został mianowany podporucznikiem⁴⁴.

Wspomniany już st. kpr. Romuald Eliminowicz nie awansował w SB powyżej stopnia podoficerskiego, a jego formalne przygotowanie zawodowe sprowadzało się

⁴² AIPN Wr, 0126/2037, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Wasiaka, Życiorys, 12 II 1974 r., k. 2; *ibidem*, Ankieta osobowa, 1 III 1974 r., k. 3; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 32; *ibidem*, Zaświadczenie, 11 IV 1975 r., k. 39; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 1 VI 1975 do 31 X 1976 r., k. 41.

⁴³ *Ibidem*, Zaświadczenie o ukończeniu cyklu doskonalenia zawodowego, 26 VI 1980 r., k. 44; *ibidem*, Wniosek personalny, czerwiec 1980 r., k. 45; *ibidem*, Opinia służbowa, 19 V 1981 r., k. 46; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 6 IX 1982 r., k. 48; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 19 V 1981 do 31 XII 1984 r., k. 51.

⁴⁴ *Ibidem*, Dyplom, 18 XII 1985 r., k. 17; *ibidem*, Opinia służbowa, 23 VI 1988 r., k. 53; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia studium oficerskiego, 23 VI 1988 r., k. 54.

do przeszkolenia politycznego⁴⁵. Mimo to w 1989 r. prowadził samodzielnie sprawy operacyjnego sprawdzenia założone w związku z odbudową jawnie działających struktur organizacyjnych NSZZ „Solidarność” na terenie Kędzierzyna-Koźła⁴⁶.

Przedstawione powyżej przykłady pokazują, że możliwości awansu zawodowego funkcjonariuszy SB nie były w prosty sposób związane z poziomem ich przeszkolenia resortowego. Nie mniej istotną rolę odgrywały takie czynniki jak praktyczne sprawdzanie się poszczególnych osób w pracy zawodowej czy wykształcenie cywilne. Niedostatki przeszkolenia resortowego nie przekreślały z góry możliwości awansu poziomego ani awansu pionowego na niższe stanowiska kierownicze. Pełne możliwości awansu zawodowego zapewniało jednak ukończenie resortowej szkoły oficerskiej, a najlepiej także uczelni cywilnej.

Szkolnictwo resortowe i cywilne jako kuźnia kadr SB

W latach 1961–1973 funkcjonowały roczne szkoły oficerskie SB dla osób legitymujących się co najmniej wykształceniem średnim⁴⁷. W systemie takim kształcili się m.in. funkcjonariusze wymienieni w aneksie, cz. 1. We wrześniu 1972 r. wprowadzono trzyletnie wyższe studia zawodowe dla oficerów MO i SB⁴⁸. Część miejscowych funkcjonariuszy SB zdobywała szlify oficerskie, studiując przez trzy lata w systemie stacjonarnym w powołanej w 1972 r. WSO w Legionowie (przykłady w aneksie, cz. 2)⁴⁹. Dla kandydatów legitymujących się tylko wykształceniem średnim oznaczało

⁴⁵ AIPN Wr, 292/183, [Świadectwo ukończenia kursu szkolenia politycznego funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych w pierwszym roku służby przygotowawczej], 30 XI 1988 r., s. 15 [PDF]. Dopiero w 1990 r., w ramach przekwalifikowania do pracy w MO, st. kpr. Eliminowicz przeszedł przeszkolenie zawodowe w ścisłym tego słowa znaczeniu w Wojewódzkim Ośrodku Szkoleniowym MO w Brzegu (*ibidem*, Arkusz słuchacza, 25 II – 17 V 1990 r., s. 20–23; *ibidem*, Wniosek, b.d., s. 24 [PDF]).

⁴⁶ AIPN Wr, 065/1408, Sprawa operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Dwójka”, Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Dwójka”, 26 IV 1989 r.; *ibidem*, Analiza posiadanych materiałów w sprawie operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Dwójka”, nr ewid. 34 820, 25 VII 1989 r., mf [PDF]; AIPN Wr, 065/1406, Sprawa operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Jelcz” [wybór materiałów], Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Jelcz”, 13 VI 1989 r.; *ibidem*, Analiza posiadanych materiałów w sprawie operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Jelcz”, nr ewid. 34 910, 4 VIII 1989 r., mf [PDF].

⁴⁷ S. Hermański, A. Jusupović, R. Leškiewicz, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990* [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990)*. Zbiór studiów, red. A. Jusupović, R. Leškiewicz, Warszawa 2013, s. 132–133.

⁴⁸ Por. A. Jusupović, „*Nie matura, lecz chęć szczerą zrobi z ciebie oficera*”..., s. 114, 117.

⁴⁹ W szczególnych przypadkach, uzasadnionych np. trudną sytuacją życiową funkcjonariusza, możliwe było ukończenie trzyletniej WSO w trybie zaocznym. W taki właśnie sposób uzyskał w 1986 r. wyższe wykształcenie i stopień oficerski Mirosław Jańczyk, zastępca szefa RUSW ds. SB w Namysławie (AIPN Wr, 0126/2150, Akta osobowe funkcjonariusza Mirosława Jańczyka, Przebieg służby (pracy), k. 87; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 26 V 1986 r., k. 126–127 [PDF]).

to wydłużenie nauki w szkole oficerskiej o dwa lata. Od kandydatów posiadających już wyższe wykształcenie cywilne bądź wojskowe wymagane było jednak tylko ukończenie rocznych studiów podyplomowych w ASW bądź WSO w Legionowie⁵⁰.

Innowacje te miały daleko idący wpływ na mechanizmy rekrutacji i kształcenia kadr aparatu bezpieczeństwa, a także na społeczne warunki jego działalności. Nowy system kształcenia w naturalny sposób preferował pozyskiwanie kandydatów spośród absolwentów uczelni cywilnych, a także stwarzał dodatkową motywację do zaocznego kształcenia się funkcjonariuszy SB na takich uczelniach (jako absolwenci uczelni cywilnych nie musieli oni odbywać trzyletnich stacjonarnych studiów resortowych)⁵¹. Sytuacja ta oznaczała zarazem otwarcie się przed aparatem bezpieczeństwa nowych możliwości działania w różnych środowiskach społecznych, zwłaszcza wśród inteligencji. Wszystko to wyraźnie widać na przykładzie działalności i rozwoju opolskich struktur SB w latach 1973–1990.

Z informacji zawartych w aktach osobowych wynika, że słuchacze WSO w Legionowie zajmowali się nie tylko studiowaniem, lecz w ramach praktyk, a także w razie potrzeby, czynnie uczestniczyli w działaniach operacyjnych aparatu bezpieczeństwa⁵². Jeden z opolskich słuchaczy WSO, Mieczysław Guzicki, został np. w latach 1980–1981 „przydzielony w ramach akcji »Lato-80« do realizowania zadań operacyjnych w Hucie »Katowice«”⁵³. W końcowej opinii służbowej wystawionej innemu słuchaczowi WSO, Bogusławowi Piwce, znalazł się następujący akapit: „Brał udział w przywracaniu ładu i porządku publicznego na ulicach i w zakładach pracy stolicy w okresie trwania stanu wojennego w kraju. Uczestniczył w akcjach operacyjnych o specjalnym znaczeniu podczas wyborów do rad narodowych i ważnych uroczystości państwowych. Wykonywał także zadania związane z operacyjnym zabezpieczeniem m.in. wizyty papieża w Polsce oraz pogrzebu ks. Popiełuszki w Warszawie”⁵⁴.

⁵⁰ AIPN, 1633/4458, 40 lat Szkoły Oficerskiej SB im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie 1947–1987, k. 9 [PDF]. Por. S. Hermański, A. Jusupović, R. Leśkiewicz, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa...*, s. 138.

⁵¹ Wymownie świadczą o tym dane statystyczne z lat 1971 i 1974, zawarte w materiale sporządzonym przez Komendę Wojewódzką MO na użytek Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu. 1 I 1971 r. SB w woj. opolskim dysponowała 38 funkcjonariuszami z wyższym wykształceniem, a 17 funkcjonariuszy w tym czasie studiowało. 1 IV 1974 r. posiadano już 50 funkcjonariuszy z wyższym wykształceniem; 34 funkcjonariuszy studiowało na uczelniach cywilnych, a 27 – na uczelniach resortowych. Odsetek funkcjonariuszy MO i SB z wykształceniem wyższym wzrósł z 4,9 do 6,6 proc. W tym samym czasie znacznie wzrosła również liczba funkcjonariuszy uczęszczających do szkół średnich. 1 I 1974 r. kształciło się na tym poziomie łącznie 100 funkcjonariuszy MO i SB w woj. opolskim (w tym 10 funkcjonariuszy SB), a 1 IV 1974 r. już łącznie 319 (APO, KW PZPR, Notatka służbowa dotycząca stanu etatowego posterunków i komisariatów MO oraz wykształcenia i studiujących funkcjonariuszy MO i SB, kwiecień 1974 r., k. 167–168).

⁵² Por. A. Jusupović, „*Nie matura, lecz chęć szczerą robi z ciebie oficera*”... , s. 115–116.

⁵³ AIPN Wr, 0126/2002, Opinia służbowa, 15 III 1981 r., k 80; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 1 VI 1976 r., k. 157–158 [PDF].

⁵⁴ AIPN Wr, 0163/81, Opinia służbowa, 24 VI 1985 r., k. 11.

Niektórzy absolwenci resortowych szkół oficerskich podejmowali uzupełniające studia na uczelniach cywilnych lub w ASW, aby oprócz uprawnień zawodowych uzyskać tytuł magistra. January Konczewski, absolwent rocznej szkoły oficerskiej techniki operacyjnej Biura „T” MSW, ukończył np. dodatkowo w latach 1976–1979 w trybie stacjonarnym trzyletnie studia wyższe w Akademii Spraw Wewnętrznych⁵⁵. W latach 1978–1981 studia takie odbył również Stanisław Dziedzic, absolwent rocznej szkoły oficerskiej w Legionowie⁵⁶. Kolejny absolwent rocznej szkoły oficerskiej w Legionowie, Tadeusz Lech, ukończył dodatkowo wyższe studia administracyjne na Uniwersytecie Wrocławskim⁵⁷. Jan Peczeniuk z SB KM MO w Kędzierzynie-Koźlu, późniejszy zastępca szefa RUSW ds. SB, a następnie naczelnik Wydziału III WUSW, absolwent trzyletniej WSO w Legionowie, ukończył w 1981 r. studia prawnicze na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach⁵⁸. Mieczysław Guzicki prócz WSO w Legionowie ukończył w 1986 r. zaoczne studia magisterskie w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego⁵⁹. Kazimierz Sękowski z Wydziału V WUSW w Opolu, absolwent trzyletniej milicyjnej WSO w Szczytnie, po studiach zaocznych w ASW uzyskał w 1986 r. tytuł magistra nauk politycznych. W marcu tego roku zaliczono go do rezerwy kadrowej na stanowisko zastępcy szefa RUSW, a przed końcem roku objął takie stanowisko w Prudniku⁶⁰.

Coraz powszechniejsze stawało się zatrudnianie w SB absolwentów uczelni cywilnych, którzy następnie kończyli roczne studia podyplomowe w ASW bądź WSO w Legionowie. Z drugiej strony można wymienić wiele przykładów zdobywania cywilnego wykształcenia wyższego przez zaocznie studiujących funkcjonariuszy opolskiej SB.

Część funkcjonariuszy SB studiowała poza Opolem, ale wielu kształciło się na miejscowych uczelniach, które niekiedy były zarazem terenem ich zawodowej aktywności operacyjnej. W latach osiemdziesiątych kończyli studia magisterskie na jednej lub drugiej uczelni opolskiej również czołowi funkcjonariusze Wydziału III KW MO/WUSW, sprawującego stały nadzór operacyjny nad miejscowym środowiskiem aka-

⁵⁵ AIPN Wr, 0126/2024, Przebieg służby (pracy), k. 55; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 59 [PDF].

⁵⁶ AIPN Wr, 0126/2008, Opinia służbowa, 30 IV 1981 r., k. 101; *ibidem*, Opinia służbowa, 4 V 1984 r., k. 111; *ibidem*, Opinia służbowa, 8 VII 1987 r., k. 115 [PDF]. Ukończył studia prawnicze, szczególnie przydatne do pracy w pionie śledczym SB.

⁵⁷ AIPN Wr, 0126/1948, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 21 IV 1981 r., k. 42; *ibidem*, Wniosek personalny, 22 VI 1987 r., k. 51.

⁵⁸ AIPN Wr, 0126/2068, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, b.d., k. 179 [PDF].

⁵⁹ AIPN Wr, 0126/2002, Dyplom, 11 IX 1986 r., k. 37–38 [PDF].

⁶⁰ AIPN Wr, 0126/2171, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Sękowskiego, Dyplom (kserokopia), 9 IV 1986 r., k. 41; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 88; *ibidem*, Wniosek o zaliczenie kandydata do rezerwy kadrowej na stanowisko zastępcy szefa RUSW, 18 III 1986 r., k. 137; *ibidem*, Wniosek [o zatwierdzenie na stanowisko z-cy szefa RUSW ds. SB w Prudniku], 27 XI 1986 r., k. 138.

demickim: Bogdan Kopeć, Wiesław Wasiak (ukończyli studia w WSP) i Kazimierz Ogorzelec (absolwent WSI)⁶¹.

Edmund Jęchorek, Tadeusz Lech, Jan Pastuch, Mieczysław Sawicki oraz Andrzej Wykurz ukończyli studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego. Mieczysław Bereta i Wiesław Frankiewicz odbyli podobne studia na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Zdzisław Jaromin i Mieczysław Guzicki ukończyli studia z nauk politycznych na Uniwersytecie Wrocławskim. Jerzy Petrol po ukończeniu milicyjnej WSO w Szczytnie został skierowany na studia podyplomowe na Wydziale Społeczno-Politycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Ryszard Augustyniak, Kazimierz Ciempka, Władysław Ciupek, Jan Matukin oraz Janusz Kogutkiewicz zdobyli wyższe wykształcenie w opolskiej WSI. Miało to szczególne znaczenie zawodowe w przypadku Ciupka i Matukina, zatrudnionych w pionie technicznym SB (pierwszy z nich odbył studia w zakresie elektrotechniki, a drugi – mechaniki)⁶². Witold Kopera jako funkcjonariusz SB ukończył w 1983 r. eksternistycznie studia historyczne w opolskiej WSP⁶³. Gustaw Podgórski uzyskał w 1980 r. dyplom w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Temat jego pracy magisterskiej: „Motywacje wyjazdów na stałe do Republiki Federalnej Niemiec i powrotów do Polski na przykładzie województwa opolskiego” – był ściśle związany z aktywnością zawodową w pionie II SB, zajmującym się w szczególności zwalczaniem postaw proniemieckich wśród rdzennej ludności Śląska Opolskiego⁶⁴.

⁶¹ Absolwentami opolskiej WSP byli również: Ryszard Ciupek, Adam Dębiec, Bogdan Kopeć, Jerzy Krasnodębski, Cezary Kudyba, Roman Latyn, Jerzy Paluszek, Jan Smoliński, Marian Szponder, Małgorzata Wiśniewska-Żyła, Maria Dyrlica oraz Janusz Żaba, który wcześniej ukończył Studium Nauczycielskie w Raciborzu. Janusz Stankiewicz, absolwent studiów zawodowych w opolskiej WSP, już jako funkcjonariusz SB ukończył w 1982 r. w tejże uczelni studia magisterskie o specjalności nauczycielskiej w zakresie wychowania technicznego (AIPN Wr, 0126/2023, Dyplom, 16 II 1983 r., k. 27 [PDF]). W trakcie studiów zaocznych w opolskiej WSP, w lutym 1989 r., podjął pracę w SB Andrzej Wabiszczewicz (AIPN Wr, pf 257/5, Akta osobowe funkcjonariusza Andrzeja Wabiszczewicza, [Podanie o pracę], 28 XII 1988 r., k. 3; *ibidem*, Ankieta osobowa, 12 I 1989 r., k. 4; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 52–53 [PDF]). Opolską WSI ukończyli m.in.: Henryk Czajkowski, Krzysztof Czerwiński, Jan Dachowski, Grzegorz Kłosiński, Marek Kmiecik, Jerzy Kostrzewa, Grażyna Kostrzewa-Orzeł, Kazimierz Kraus, Marcin Kriegel, Andrzej Kurdziel, Robert Lewicki, Henryk Mach, Witold Pyzalski, Mieczysław Sałatyński oraz Dariusz Wereszczyński.

⁶² AIPN Wr, 292/13, Akta osobowe funkcjonariusza Władysława Ciupka, Przebieg służby (pracy), k. 1; *ibidem*, Dyplom ukończenia studiów (odpis), 3 VII 1981 r., k. 25; AIPN Wr, 243/17, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Matukina, Zaświadczenie o stanie odbytych studiów wyższych, 13 VI 1977 r., k. 51.

⁶³ AIPN Wr, 0163/43, Akta osobowe funkcjonariusza Władysława Kopy, Zaświadczenie, 26 IV 1983 r., k. 65 [PDF].

⁶⁴ G. Podgórski, Motywacje wyjazdów na stałe do Republiki Federalnej Niemiec i powrotów do Polski na przykładzie województwa opolskiego, praca magisterska przygotowana w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem prof. dr. hab. Bronisława Pasierba, Opole 1980 (AIPN Wr, 09/584); AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe funkcjonariusza Gustawa Podgórskiego, Dyplom ukończenia studiów, 16 VI 1980 r. (odpis z 17 VI 1980 r.), k. 72 [PDF].

Wśród osób przyjmowanych do pracy w aparacie bezpieczeństwa szczególnie cennym nabytkiem byli absolwenci uniwersyteckich studiów prawniczych bądź administracyjnych. Osoby takie zatrudniano najchętniej w pionie śledczym SB. Przykładem mogą być następujący funkcjonariusze Wydziału Śledczego KW MO/WUSW w Opolu: Lucjan Krajewski, Wiesław Mastalerz, Edward Pietrzak i Bożenna Zalewska (z d. Mazanek). Szczególnie wysokie kwalifikacje zawodowe posiadała Zalewska, która przed podjęciem w 1979 r. pracy w SB odbyła dwuletnią aplikację sądową w okręgu Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie, zakończoną egzaminem sędziowskim⁶⁵. Absolwentami wyższych studiów prawniczych byli także: Krzysztof Bedka, Jacek Klepacz, Andrzej Najgebauer, Zbigniew Pankiewicz i Ryszard Pruszyński. Jerzy Blewaska ukończył studia administracyjne na Uniwersytecie Wrocławskim⁶⁶.

Chociaż studia cywilne miały być przydatne w działalności prowadzonej wobec określonych środowisk społecznych, wydaje się, że przy rekrutacji liczył się przede wszystkim fakt posiadania wyższego wykształcenia⁶⁷. Do służby w SB przyjmowano więc często absolwentów innych kierunków. Absolwenci uczelni cywilnych byli promowani na pierwszy stopień oficerski z reguły po ukończeniu resortowych studiów podyplomowych w ASW lub WSO w Legionowie (przykłady w aneksie, cz. 3). Resortowe studia podyplomowe ukończyli np. Jan Dachowski oraz Jerzy Blewaska, mianowani już wcześniej podporucznikami MO jako podporucznicy WP, absolwenci wojсковych szkół oficerów rezerwy⁶⁸. Lucjan Krajewski z Wydziału Śledczego WUSW odbył w latach 1983–1984 studia podyplomowe z kryminalistyki na Uniwersytecie Wrocławskim⁶⁹.

⁶⁵ AIPN, 1756/96, Akta osobowe funkcjonariusza Lucjana Krajewskiego, Podanie, 1 XII 1978 r.; *ibidem*, Ankieta osobowa, 7 V 1979 r., k. 4, 6–7; AIPN Wr, 0126/2115, Akta osobowe funkcjonariusza Edwarda Pietrzaka, Podanie, 10 X 1974 r., k. 7; *ibidem*, Życiorys, b.d., k. 8; *ibidem*, Ankieta personalna, 10 X 1974 r., k. 9 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2125, Akta osobowe funkcjonariuszki Bożenny Zalewskiej, [Podanie o pracę], 19 IX 1979 r., k. 5; *ibidem*, Ankieta osobowa, k. 6; AIPN Wr, pf 257/15, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Mastalerza, [Podanie o pracę], 11 V 1976 r., k. 1; *ibidem*, Życiorys, b.d., k. 2; *ibidem*, Ankieta personalna, 11 V 1976 r., k. 3.

⁶⁶ AIPN Wr, 0126/2180, Akta osobowe funkcjonariusza Zbigniewa Pankiewicza, [Podanie o pracę], 20 IV 1970 r., k. 1; *ibidem*, Ankieta personalna, k. 3; AIPN Wr, 0251/80, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Pruszyńskiego, Podanie, 24 IX 1982 r., k. 6; *ibidem*, Ankieta osobowa, 2 XI 1982 r., k. 8 [PDF].

⁶⁷ Tak np. Jan Broniarz legitymował się dyplomem Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu. Adam Wąsiel ukończył Akademię Ekonomiczną we Wrocławiu. Grzegorz Zasieczny odbył studia matematyczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jan Wojtkiewicz był absolwentem Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Urszula Orzeł to absolwentka studiów polonistycznych na Uniwersytecie Wrocławskim. Zygmunt Pyszkowski ukończył Wyższą Szkołę Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Ireneusz Wasilewski odbył studia na Politechnice Białoruskiej w Mińsku, a Marek Pawełczyk był absolwentem Politechniki Kijowskiej.

⁶⁸ AIPN Wr, 0126/2003, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Dachowskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, s. 40 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1897, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Blewaski, Przebieg służby (pracy), k. 26; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 1 VI 1976 r., k. 28. Dachowski został podporucznikiem MO we wrześniu 1975 r., na krótko przed podjęciem studiów podyplomowych w ASW, które ukończył w czerwcu następnego roku. Blewaskę mianowano podporucznikiem MO we wrześniu 1977 r., także tuż przed podjęciem resortowych studiów podyplomowych.

⁶⁹ AIPN, 1161/97, Opinia służbowa, 28 XI 1985 r., k. 106 [PDF].

Opolscy funkcjonariusze SB kończyli często resortowe szkoły chorążych i szkoły podoficerskie⁷⁰. Szkołę chorążych SB ukończyli m.in. Wiesław Hernes, Mirosław Jańczyk (zaocznie), Witold Kuroczkin oraz Ryszard Kozak⁷¹. Mieczysław Cebulski, Roman Latyn, Jan Zwiech oraz Mariusz Kołdyka otrzymali stopień młodszego chorążego po ukończeniu specjalnego kursu operacyjnego chorążych SB w łódzkim Ośrodku Doskonalenia Kadr Kierowniczych MSW⁷². W kursie takim uczestniczył także Ryszard Zwiech z SB KM MO w Strzelcach Opolskich (brat wspomnianego Jana Zwiecha). Nie ukończył on kursu „z powodu oceny niedostatecznej z taktyki i techniki pracy operacyjnej SB”, ale i jego mianowano w 1983 r. młodszym chorążym⁷³.

Absolwentami resortowych szkół podoficerskich SB byli – oprócz wymienionych już osób – m.in. Stanisław Chudaszek oraz Kazimierz Kowalski⁷⁴. Mieczysław Guzik, Zdzisław Jaromin czy Edmund Jęchorek ukończyli roczną szkołę SB w ODKK MSW w Łodzi i w ten sposób uzyskali stopień starszego sierżanta sztabowego⁷⁵.

⁷⁰ Por. A. Jusupović, „*Nie matura, lecz chęć szczerą robi z Ciebie oficera*”..., s. 116. W 1975 r. utworzono trzy szkoły chorążych MO – jedną z siedzibą w Łodzi (dla funkcjonariuszy milicji) i dwie z siedzibą w Warszawie (obie dla funkcjonariuszy SB, w tym jedna dla pracowników pionu obserwacji zewnętrznej).

⁷¹ AIPN Wr, 0126/1965, Akta osobowe funkcjonariusza Witolda Kuroczkina-Michałowicza, Opinia służbowa, 28 VI 1985 r., k. 17; AIPN Wr, 0126/2090, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Hernesa, Opinia służbowa, 8 VII 1981 r., k. 54; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 15 III 1982 r., k. 55; AIPN Wr, 0126/2150, Arkusz słuchacza, 20 XII 1981 r., s. 113–114; *ibidem*, Świadczenie złożenia egzaminu na chorążego Milicji Obywatelskiej, 20 XII 1981 r., s. 115 [PDF]; AIPN Wr, 0163/47, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Kozaka, Zaświadczenie, 19 VI 1976 r., k. 47; *ibidem*, Charakterystyka, 19 VI 1976 r., k. 48.

⁷² AIPN Wr, 0126/1956, Przebieg służby (pracy), k. 9–10; *ibidem*, Opinia służbowa, 22 I 1983 r., k. 12; AIPN Wr, 0126/2017, Akta osobowe funkcjonariusza Mieczysława Cebulskiego, Przebieg służby (pracy), k. 18; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 7 VI – 17 IX 1982 r., k. 27; *ibidem*, Opinia służbowa, 16 IX 1982 r., k. 28; AIPN Wr, 0126/2149, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Zwiecha, Przebieg służby (pracy), k. 82; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 7 VI – 17 IX 1982 r., k. 95–96; *ibidem*, Opinia służbowa, 17 IX 1982 r., k. 97 [PDF]; AIPN Wr, 0163/42, Akta osobowe funkcjonariusza Mariusza Kołdyki, Opinia służbowa, 14 IX 1982 r., k. 5; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 7 VI – 17 IX 1982 r., k. 6; *ibidem*, Świadczenie ukończenia specjalnego kursu operacyjnego Służby Bezpieczeństwa, 17 IX 1982 r., k. 8.

⁷³ AIPN Wr, 0251/76, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Zwiecha, Opinia służbowa, 18 I 1983 r., k. 73; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 10 VIII 1983 r., k. 74–75 [PDF].

⁷⁴ AIPN Wr, 0126/1995, Akta osobowe funkcjonariusza Stanisława Chudaszka, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 32; *ibidem*, Zaświadczenie, 25 VIII 1973 r., k. 37; AIPN Wr, 0126/2009, Akta osobowe funkcjonariusza Zdzisława Jaromina, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, s. 41; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 9 IX 1975 – 8 V 1975 r., k. 54–55; *ibidem*, Zaświadczenie, 8 V 1975 r., k. 56; AIPN Wr, 0251/53, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Kowalskiego, Przebieg służby (pracy), k. 2–4; Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 5.

⁷⁵ AIPN Łd, 0127/190, Zaświadczenie, 8 V 1975 r., k. 103 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2002, Zaświadczenie, 8 V 1975 r., k. 65; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 8 V 1975 r., k. 67–68 [PDF].

Kursy krajowe i zagraniczne

W całym okresie działalności SB ważną rolę w kształceniu i doskonaleniu zawodowym jej funkcjonariuszy odgrywały różnego rodzaju kursy organizowane na szczeblu wojewódzkim lub w centrali. Przy komendach wojewódzkich były to m.in. krótkoterminowe kursy wstępne („zerowe”) dla nowo przyjętych funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. W latach 1962–1963 spora grupa funkcjonariuszy SB KW MO w Opolu została przeszkolona w zakresie prowadzenia niektórych czynności dochodzeniowych. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych na szczeblu wojewódzkim organizowane były trzyletnie cykle doskonalenia zawodowego i politycznego. Niektórzy funkcjonariusze zaliczali takie cykle dwu-, trzy-, a nawet czterokrotnie w kolejnych latach. Na poziomie województw prowadzono również szkolenie przyzakładowe – zawodowe, polityczne i wojskowe⁷⁶. W latach 1984–1985 odbywało się także doraźne szkolenie funkcjonariuszy⁷⁷.

Najambitniejsi przedstawiciele kadry kierowniczej SB byli delegowani na specjalne przeszkolenie w Związku Sowieckim. Absolwenci takich kursów robili zwykle błyskotliwą karierę zawodową. Przykładem może być opisana już wcześniej droga zawodowa Andrzeja Mikołajewa, Jana Pietrowa i Jerzego Zarębskiego, naczelników Wydziałów III, V i „W” KW MO/WUSW w Opolu. W latach 1976–1977 kpt. Józef Gawryś, ówczesny zastępca naczelnika Wydziału Paszportów KW MO, odbył dziesięciomiesięczne przeszkolenie w Wyższej Szkole KGB w Moskwie. Po powrocie powierzono mu ważniejsze i bardziej prestiżowe stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału II KW MO. W 1985 r. został naczelnikiem Wydziału Paszportów WUSW⁷⁸. Kpt. Marcin

⁷⁶ AIPN Wr, 0126/1500, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 15; AIPN Wr, 0126/1516, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 36 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1909, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 28 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1922, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 36 [PDF]; AIPN Wr, 0251/10, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 10; AIPN Wr, 0251/22, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 22; AIPN Wr, 0251/44, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 20.

⁷⁷ AIPN Wr, 0126/2016, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 6 VI 1984 r., k. 64; AIPN Wr, 0126/2039, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 28 VI 1985 r., k. 84; AIPN Wr, 0126/2106, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 20 VI 1985 r., k. 100; AIPN Wr, 0126/2130, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 28 VI 1985 r., k. 111 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2159, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 26 VI 1984 r., k. 240; *ibidem*, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 20 VI 1985 r., k. 246–247 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2162, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 20 VI 1985 r., k. 113; AIPN Wr, 0251/63, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 28 VI 1985 r., k. 82; AIPN Wr, 427/148, Zaświadczenie o ukończeniu doraźnego szkolenia, 2 VIII 1985 r., k. 54.

⁷⁸ AIPN Wr, 0251/59, Przebieg służby (pracy), k. 62–63; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, s. 0065; *ibidem*, Świadectwo ukończenia kursu specjalnego, 10 III 1978 r., k. 116 [PDF]. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 214 i 217. Zgodnie ze świadectwem wydanym kpt. Gawrysiowi przez Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW program kursu obejmował następujące przedmioty egzaminacyjne: naukowy komunizm,

Kriegel, w cywilu inżynier elektryk, jako zastępca naczelnika Wydziału V WUSW zaliczył w 1984 r. pięciomiesięczny kurs w moskiewskiej szkole KGB. W czerwcu 1989 r., będąc już naczelnikiem Wydziału „B” WUSW w stopniu majora, odbył także dwumiesięczny kurs specjalny w Leningradzie⁷⁹. Podobne przeszkolenie w sowieckiej metropolii zaliczył cztery lata wcześniej ówczesny naczelnik Wydziału „B” WUSW ppłk Robert Goryszewski⁸⁰. W listopadzie 1988 r. na taki kurs delegowano kpt. Stanisława Borkowskiego, kierownika sekcji w Wydziale V WUSW, zaliczonego rok wcześniej do rezerwy kadrowej na wyższe stanowiska kierownicze w tymże wydziale⁸¹.

W 1986 r. trzymiesięczne przeszkolenie w moskiewskiej szkole KGB odbył kpt. Edmund Młynarczyk, zastępca szefa RUSW ds. SB w Nysie. W opinii służbowej sporządzonej na krótko przed wysłaniem go do Moskwy przełożeni stwierdzili, że ma „perspektywę awansu na wyższe stanowisko”⁸². W 1988 r. analogiczne szkolenie odbył kpt. Zbigniew Kozacki, zastępca naczelnika Wydziału VI WUSW⁸³. Trzymiesięczne szkolenie w moskiewskiej uczelni KGB zaliczył wówczas także kpt. Henryk Mach, w cywilu inżynier mechanik, zastępca naczelnika Wydziału II WUSW w Opolu. W tymże roku przedterminowo został awansowany do stopnia majora, a w następnym zaliczono go do rezerwy kadrowej na stanowisko naczelnika wydziału. Od grudnia 1989 r. pełnił obowiązki naczelnika wydziału, w styczniu 1990 r., już po przełomie politycznym w Polsce, Wydział X Departamentu II MSW zaakceptował zaś jego kandydaturę na stanowisko naczelnika⁸⁴.

We wrześniu 1989 r. trzymiesięczny kurs w moskiewskiej szkole KGB ukończył kpt. Wiesław Mastalerz, zastępca naczelnika Wydziału Śledczego WUSW⁸⁵. Na przełomie lat 1989 i 1990, już pod rządami Tadeusza Mazowieckiego, na trzymiesięczne przeszkolenie do tej moskiewskiej uczelni został delegowany również mjr Bogdan Kopeć, zastępca naczelnika nowo utworzonego Wydziału Ochrony Konstytucyjnego

podstawy działalności agenturalno-operacyjnej radzieckiego kontrwywiadu (SD-1A), radziecki kontrwywiad w walce z dywersyjną działalnością wywiadów państw imperialistycznych (SD-2) oraz język rosyjski.

⁷⁹ AIPN Wr, 0126/2067, Akta osobowe funkcjonariusza Marcina Kriegla, Swidietielstwo, 30 VI 1984 r., k. 111, k. 112; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 26 II 1982 do 6 II 1985 r.; *ibidem*, Swidietielstwo, 16 VI 1989 r., k. 128. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 139.

⁸⁰ AIPN Wr, 0126/2048, Swidietielstwo, 11 VI 1985 r., k. 194 [PDF].

⁸¹ AIPN Wr, 0126/1971, Przebieg służby (pracy), k. 160; *ibidem*, Raport, 10 III 1988 r., k. 203–204 [PDF].

⁸² AIPN Wr, 0251/79, Przebieg służby (pracy), s. 130; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 15 IX 1983 do 28 III 1986 r., k. 176 [PDF]. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 143.

⁸³ *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 139; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 215, przyp. 5.

⁸⁴ AIPN Wr, 497/2, t. 2, Swidietielstwo, 20 VII 1988 r., k. 86; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 1 XI 1987 do 31 XII 1989 r., k. 87; *ibidem*, Notatka, styczeń 1990 r., k. 90. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 139; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 214, przyp. 3.

⁸⁵ AIPN Wr, pf257/15, Swidietielstwo, 29 IX 1989 r., k. 88. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 142.

Porządku Państwa⁸⁶. W 1985 r. studia podyplomowe w stołecznej szkole KGB ukończył mjr Bronisław Jankowski, zastępca naczelnika Wydziału V WUSW, absolwent szkoły oficerskiej SB w Legionowie i studiów administracyjnych na Uniwersytecie Wrocławskim⁸⁷.

Cywilne ścieżki edukacji i nowe możliwości działania SB

W niejednym przypadku aparat bezpieczeństwa bezpośrednio wykorzystywał kwalifikacje zawodowe osób wykształconych na cywilnych uczelniach do działań operacyjnych. Dotyczy to w szczególności osób legitymujących się wyższym wykształceniem prawniczym bądź administracyjnym, ale nie tylko. Ważną rolę w działalności Wydziału V WUSW w Opolu, zajmującego się tzw. ochroną gospodarki (a także zwalczaniem opozycyjnej działalności związkowej), odgrywali np. dwaj doktorzy nauk chemicznych, szczególnie predestynowani do sprawowania nadzoru nad niektórymi zakładami przemysłowymi. Jednym z nich był kpt. Janusz Milewski, były pracownik naukowy w stopniu doktora Instytutu Przemysłu Budowlanych Materiałów Wiążących w Opolu oraz Uniwersytetu Gdańskiego, zatrudniony w opolskich strukturach SB od 1978 r. Z racji posiadanego wykształcenia specjalistycznego i swoich doświadczeń zawodowych odgrywał on czołową rolę w sprawowaniu kontroli nad lokalnym przemysłem cementowo-wapienniczym oraz jego zapleczem naukowo-badawczym i projektowym. Innemu doktorowi nauk chemicznych, kpt. Jerzemu Tworowskiemu, zatrudnionemu w SB od 1977 r., powierzono nadzór operacyjny nad kompleksem Zakładów Aparatury Chemicznej „Metalchem” w Opolu – jedną ze sztandarowych inwestycji okresu gierkowskiego. Obaj doktorzy byli zaliczani przez przełożonych do „najlepszych oficerów w Wydziale V WUSW w Opolu”⁸⁸. Por./kpt. Tadeusz Kuźnik, zajmujący się operacyjną „ochroną” kolei jako funkcjonariusz Wydziału III „A”, a następnie kierownik Sekcji XI Wydziału II KW MO (od marca 1981 r.) oraz kierownik Sekcji VIII Wydziału V WUSW (od listopada 1983 r.), był absolwentem Technikum Mechanicznego oraz Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu na kierunku mechanicz-

⁸⁶ AIPN Wr, 0126/2100, Akta osobowe funkcjonariusza Bogdana Kopcia, Przebieg służby (pracy), k. 57; *ibidem*, Raport, 20 II 1989 r., k. 84; *ibidem*, Wniosek, b.d., k. 86. Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 138; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 215, przyp. 6. Skierowano go do Moskwy 1 XI 1989 r., równocześnie z powołaniem na stanowisko zastępcy naczelnika WOKPP WUSW.

⁸⁷ AIPN Wr, 623/20, Wniosek personalny, 20 II 1989 r., k. 3; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 27 II 1987 do 13 II 1989 r., k. 5.

⁸⁸ AIPN Wr, 0126/2107, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Milewskiego, Opinia służbowa za okres od 15 IX 1981 do 12 IX 1984 r., k. 75; AIPN Wr, pf 257/22, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Tworowskiego, Podanie, 10 VIII 1977 r., k. 3; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 23 IX 1986 do 27 II 1989 r., k. 128.

nym⁸⁹. Do podwładnych por./kpt. Kuźnika należał m.in. ppor./por./kpt. Henryk Dudek, wychowanek Instytutu Transportu i Komunikacji Politechniki Śląskiej w Gliwicach, dysponujący ponadto doświadczeniami zawodowymi z trzyletniej pracy w PKP, gdzie zdażył awansować na stanowisko zastępcy naczelnika stacji⁹⁰.

Z zachowanych materiałów wynika, że istotną rolę w aktywności zawodowej poszczególnych funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa odgrywały osobiste znajomości i doświadczenie z okresu studiów. Dotyczy to zwłaszcza osób pracujących w pionie III SB. Z pewnością nie było dziełem przypadku, że w ramach sprawy obiektowej o kryptonimie „Technika” bieżący nadzór nad środowiskiem Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu sprawowali w szczególności absolwenci tej uczelni działający w strukturach Wydziału III KW MO/WUSW: Henryk Czajkowski, Grażyna Kostrzewa-Orzeł i Mieczysław Sałatyński. U schyłku lat osiemdziesiątych świeżo upieczony absolwent WSI Andrzej Kurdziel jako funkcjonariusz SB był wykorzystywany w działaniach prowadzonych wobec opolskiego środowiska studenckiego⁹¹. Z tego środowiska wyszedł również Ryszard Ciupek, absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej, uczestniczący jako funkcjo-

⁸⁹ AIPN Wr, 0126/2010, Akta osobowe funkcjonariusza Tadeusza Kuźnika, Życiorys, 2 II 1973 r., k. 2; *ibidem*, Ankieta personalna, 5 III 1973 r., k. 3

⁹⁰ AIPN Wr, 0126/2086, Akta osobowe Henryka Dudka, Życiorys, 10 VI 1978 r., k. 2–3; *ibidem*, Ankieta osobowa, 15 VI 1978 r., k. 4, 7; *ibidem*, Ankieta osobowa, 30 IX 1988 r., k. 8–9, 11; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 68; *ibidem*, Opinia służbowa, 16 VIII 1978 r., k. 74; *ibidem*, Opinia służbowa, [16 VI 1979 r.], k. 77; *ibidem*, Opinia służbowa, 11 IX 1984 r., k. 87; *ibidem*, Opinia służbowa, 19 IX 1988 r., k. 92; *ibidem*, Wniosek w sprawie zaliczenia do rezerwy kadrowej na stanowisko naczelnika wydziału, 12 IX 1988 r., k. 94; *ibidem*, Wniosek o przyjęcie do służby UOP w Opolu, b.d., k. 100.

⁹¹ Por. Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu i komunistyczny aparat represji w latach 1980–1989* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989*, red. K. Jasiak, Opole 2012, s. 348–349. Na przykładzie Henryka Czajkowskiego można zilustrować, jak istotne bywały dla funkcjonariuszy SB osobiste znajomości z okresu studiów czy nawet ze szkoły średniej i jak tego rodzaju relacje mogły wpływać na bieg spraw służbowych. W kwietniu 1985 r. funkcjonariusz ten, kierujący wówczas Sekcją III Wydziału III WUSW w Opolu, załatwił zwrot zatrzymanego przez milicję prawa jazdy znanemu mu ze szkoły średniej Tadeuszowi Pabisiakowi, prezesowi Opolskiego Towarzystwa Jazzowego. Nieco wcześniej Pabisiak został zarejestrowany jako TW „Marek”. Podstawę rejestracji stanowiło pisemne zobowiązanie do zachowania w ścisłej tajemnicy spotkań i treści rozmów z pracownikiem Służby Bezpieczeństwa. W charakterze oficera prowadzącego występował st. sierż./ppor. Adam Wąsiel z Sekcji IV tegoż wydziału. Zeznając w 2010 r. w sądowej sprawie lustracyjnej Pabisiaka, Czajkowski oświadczył, że nie przypomina sobie, jak mogło dojść do takiej rejestracji, ale potwierdził swój udział w załatwieniu zwrotu prawa jazdy. 20 X 2010 r. Sąd Lustracyjny – Sąd Okręgowy we Wrocławiu w III Wydziale Karnym orzekł, że Tadeusz Pabisiak złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, że nie pracował, nie pełnił służby ani nie był świadomym i tajnym współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa. W uzasadnieniu wyroku przywołano zasadę *in dubio pro reo* (tj. w razie wątpliwości orzekać na korzyść oskarżonego), wskazując na wątpliwości niemożliwe do usunięcia w sytuacji, gdy upłynęło wiele lat od zdarzeń będących przedmiotem postępowania (AIPN Wr, 0064/1929, Teczka personalna TW „Marka”, Kwestionariusz; *ibidem*, [Oświadczenie], b.d.; *ibidem*, Charakterystyka TW „Marka”, nr 30 995, mf; AIPN Wr, 564/11, t. 2, Akta sądowe sprawy lustracyjnej Tadeusza Pabisiaka, III K 346/09, Protokół posiedzenia dla przesłuchania świadka w trybie artykułu 396 par. 2 k.p.k., 21 IX 2010 r., s. 234–236; *ibidem*, Orzeczenie w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, 20 X 2010 r., s. 242–256).

nariusz Wydziału III KW MO/WUSW w sprawowaniu nadzoru nad miejscową WSI⁹². Mł. chor./chor./ppor. Wiesław Wasiak, zajmujący się środowiskiem opolskiej WSP w ramach sprawy obiektowej o kryptonimie „Aula”, zadzierzgnął mocne związki osobiste z kontrolowaną przez siebie uczelnią, gdzie w 1985 r. ukończył studia magisterskie na Wydziale Filologiczno-Historycznym (pedagogika kulturalno-oświatowa)⁹³.

Ciekawie przedstawia się przypadek Ryszarda Misiaka, który był absolwentem obu opolskich uczelni, a przez pewien czas także asystentem w Katedrze Elektrotechniki WSP. Dzięki temu miał bardzo dobre przygotowanie do pracy na zajmowanym w latach 1978–1984 stanowisku zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO/WUSW, związanej w szczególności ze sprawowaniem nadzoru nad miejscowym środowiskiem akademickim⁹⁴.

Osobiste związki z opolskimi uczelniami odgrywały ważną rolę także w działalności innych wydziałów SB, a w zwłaszcza Wydziału II. Ilustruje to przypadek kpt. Jana Smolińskiego z tego wydziału. W latach 1969–1974 studiował on na kierunku elektrotechnicznym opolskiej WSP. Od pierwszego roku studiów działał w studenckim radiowęzle „Radio-Sygnaly”, a po ukończeniu nauki, w okresie wakacyjnym, przez trzy miesiące kierował modernizacją tej placówki. W listopadzie 1974 r., po miesiącu pracy w charakterze stażysty inżynierijno-technicznego w Pracowni Nowych Technik Nauczania Instytutu Pedagogiki WSP, rozpoczął służbę w SB⁹⁵. Dzięki takim doświadczeniom, kontaktom i znajomościom Smoliński mógł jako funkcjonariusz SB prowadzić skuteczne działania wobec opolskich kręgów naukowych, a także miejscowego środowiska dziennikarskiego, w którym funkcjonowała spora liczba absolwentów opolskiej WSP. Przez większą część swojej kariery w SB działał w strukturach pionu II, zajmując się w szczególności środowiskiem dziennikarskim. Tą grupą zawodową „opiekował” się również w latach 1983–1984 jako funkcjonariusz Wydziału III WUSW. Po wprowadzeniu stanu wojennego por. Smoliński, wówczas kierownik Sekcji XIII Wydziału II KW MO, uczestniczył w pracach komisji przeprowadzającej weryfikację opolskiego środowiska dziennikarskiego⁹⁶.

⁹² AIPN Wr, 0126/2085, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Ciupka, Dyplom ukończenia studiów, 11 XII 1979 r. (odpis z 11 III 1980 r.), k. 10; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 17 IX 1982 do 29 X 1985 r., k. 62; *ibidem*, Wniosek o przyjęcie do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, 24 VII 1990 r., k. 69.

⁹³ AIPN Wr, 0126/2037, Dyplom, k. 17; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 6 VI 1988 r., k. 55.

⁹⁴ AIPN Wr, 0126/1908, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Misiaka, Podanie, 23 VI 1971 r., k. 2; *ibidem*, Życiorys, b.d., k. 3; *ibidem*, Ankieta personalna, 10 VIII 1977 r., k. 4; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 13–14; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 18 VI 1971 r., k. 15. Por. *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 3, s. 214.

⁹⁵ AIPN Wr, 0251/60, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Smolińskiego, Życiorys, k. 2. Por. S.S. Nicieja, *Alma Mater Opoliensis. Ludzie – fakty – wydarzenia. Księga jubileuszowa w 50. rocznicę Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu i 10. rocznicę powstania Uniwersytetu Opolskiego*, Opole 2004, s. 133, fot. 151.

⁹⁶ Por. Z. Bereszyński, *Służba Bezpieczeństwa i media informacyjne w województwie opolskim* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989*, red. K. Jasiak, Opole 2012, s. 193–194.

Wśród przyjmowanych do pracy w SB absolwentów polskich uczelni znajdowali się czołowi działacze koncesjonowanych organizacji młodzieżowych, czyli Socjalistycznego Związku Studentów Polskich, Zrzeszenia Studentów Polskich oraz Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej: Marek Kmiecik (absolwent WSI, przewodniczący uczelnianej organizacji SZSP), Jerzy Paluszek (absolwent WSP, sekretarz Rady Okręgowej SZSP, członek opolskiej Rady Akademickiej SZSP) oraz Robert Lewicki (absolwent WSI, członek ZSP i przewodniczący Zarządu Uczelnianego ZSMP)⁹⁷. Z racji swojej wcześniejszej działalności dysponowali oni szeroką wiedzą na temat miejscowego środowiska akademickiego, dużo bardziej przydatną dla SB niż formalnie posiadane kwalifikacje zawodowe.

Ciekawą ilustrację związków funkcjonariuszy SB ze środowiskami stanowiącymi obiekt ich służbowego zainteresowania, ze szczególnym uwzględnieniem kręgów naukowych i akademickich, stanowi kariera naukowa ppłk. Jerzego Bielskiego, naczelnika Wydziału Paszportów WUSW w Opolu. Z racji pełnionej funkcji mógł on mieć ogromny wpływ na karierę zawodową niejednego pracownika miejscowych uczelni i placówek naukowych. Sam także zaczął robić karierę w tym środowisku, łącząc ją ściśle z karierą resortową. W marcu 1983 r. uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych na Wydziale Filologiczno-Historycznym opolskiej WSP. Temat obronionej przez niego pracy doktorskiej: „Emigracja z województwa opolskiego do Republiki Federalnej Niemiec w latach 1975–1979” – był bezpośrednio związany z jego działalnością zawodową w pionie paszportowym SB⁹⁸. W 1984 r. dysertacja ta uzyskała pierwszą nagrodę w zorganizowanym pod auspicjami wojewody opolskiego konkursie na „najbardziej użyteczną dla Opolszczyzny pracę habilitacyjną, doktorską, magisterską i inżynierską”⁹⁹.

W ślad za tym umocniła się pozycja zawodowa ppłk. dr. Bielskiego. W 1983 r. został zaliczony „do rezerwy kadrowej na wyższe stanowisko służbowe w resorcie spraw wewnętrznych”, a we wrześniu następnego roku postanowiono przenieść go na znacznie bardziej prestiżowe stanowisko naczelnika Wydziału II Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Opolu. W związku z tym w listopadzie i grudniu 1984 r. odbył przeszkolenie na kursie doskonalenia kadry kierowniczej pionu II SB zorganizowanym w Akademii Spraw Wewnętrznych¹⁰⁰.

⁹⁷ AIPN Łd, 0193/765, Akta personalne funkcjonariusza SB Marka Kmiecika, Ankieta osobowa, s. 7 i 9 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2109, Akta osobowe Jerzego Paluszka, [Prośba do komendanta wojewódzkiego MO w Opolu], 10 III 1982 r., k. 2; *ibidem*, Ankieta osobowa, k. 4–5; AIPN Wr, 497/42, t. 1, Akta osobowe funkcjonariusza Roberta Lewickiego, [Podanie o pracę], 28 IV 1988 r., k. 7; *ibidem*, Ankieta osobowa, 15 VI 1987 r., k. 8, 10 i 14; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 44 [PDF].

⁹⁸ *Ibidem*, Zaświadczenie, 15 III 1983 r., k. 70; *ibidem*, Dyplom, 20 III 1983 r., k. 71; *ibidem*, Pismo ppłk. Bielskiego do naczelnika Wydziału Kadr KW MO w Opolu, 12 III 1983 r., k. 248 [PDF]. Promotorem był doc. dr hab. Jan Korbel.

⁹⁹ *Ibidem*, Dyplom uznania [nadany przez wojewodę opolskiego], 1984 r., k. 72 [PDF].

¹⁰⁰ *Ibidem*, Wniosek personalny, 8 IX 1984 r., k. 263 [PDF]; *ibidem*, Zaświadczenie, 8 II 1984 r., k. 264; *ibidem*, Raport, 24 V 1985 r., k. 142; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 190 [PDF]. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 214.

Nauczyciele i wychowawcy

Niektórzy funkcjonariusze opolskiej SB zrobili godną uwagi karierę w resortowym szkolnictwie zawodowym. Jednym z nich był Stanisław Hoc, absolwent studiów prawniczych na Uniwersytecie Wrocławskim, pracujący w latach 1969–1973 w Wydziale III KW MO w Opolu, w latach 1973–1981 wykładowca w WSO MSW w Legionowie. W 1976 r. uzyskał na swoim macierzystym uniwersytecie stopień doktora nauk prawnych, a w 1977 r. oddelegowano go na czteroletnie studia habilitacyjne do Wyższej Szkoły KGB w Moskwie. Zwolniony z pracy w resorcie w maju 1981 r., podjął ją ponownie we wrześniu 1983 r. jako funkcjonariusz Departamentu II MSW. Awansowany stopniowo do rangi pułkownika, został w styczniu 1989 r. docentem w Akademii Spraw Wewnętrznych¹⁰¹.

Do elitarnego grona wychowawców oficerskiej kadry aparatu bezpieczeństwa trafił także Lucjan Krajewski. Po ukończeniu w 1978 r. zaocznych studiów prawniczych na Uniwersytecie Wrocławskim zgłosił się do pracy w KW MO w Opolu. Z racji posiadanego wykształcenia prawniczego został zatrudniony w Wydziale Śledczym KW MO. W 1981 r., po ukończeniu Studium Podyplomowego ASW, mianowano go podporucznikiem. Pod koniec 1986 r. por. Krajewski wystąpił o przeniesienie służbowe do WSO w Legionowie, motywując to „zamiłowaniem do pracy naukowej i dydaktycznej”. Od lutego 1987 r. pracował już w WSO jako wykładowca prawa karnego procesowego¹⁰².

Z początkiem sierpnia 1987 r. zatrudnienie w WSO znalazł także ppłk. rez. mgr Władysław Graczyński, pozostający od blisko dwóch lat na emeryturze były funkcjonariusz pionu śledczego SB KW MO w Opolu, zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w Oleśnie, a następnie funkcjonariusz Departamentu IV MSW. Powierzono mu stanowisko starszego wykładowcy Cyklu II na wakującym etacie docenta¹⁰³.

Podsumowanie

Z przeanalizowanego materiału źródłowego wynika, że poziom wykształcenia zawodowego i ogólnego funkcjonariuszy SB był jedną z najważniejszych przesłanek

¹⁰¹ AIPN, 02063/35, Akta osobowe Stanisława Hoca, Życiorys, b.d., k. 3; *ibidem*, Zaświadczenie, 31 III 1976 r., k. 18; *ibidem*, Dyplom, 30 III 1976 r., k. 19; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 91–92; *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*, s. 133.

¹⁰² AIPN, 1756/96, Raport, 23 XII 1986 r., k. 81; Wniosek o przyjęcie do służby w UOP byłego funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, b.d., k. 85. Powołana w 1990 r. Komisja Kwalifikacyjna ds. Kadr Centralnych uznała, że kpt. Lucjan Krajewski „odpowiada wymogom przewidzianym dla funkcjonariusza lub pracownika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [...] i posiada kwalifikacje moralne do pełnienia służby – podjęcia pracy – w UOP”.

¹⁰³ AIPN, 0604/881, k. 109, 111–114; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 0192/87 z 16 VII 1987 r., k. 160 [PDF].

sprawności operacyjnej aparatu bezpieczeństwa. Odgrywał także istotną rolę w indywidualnych karierach poszczególnych osób. Liczyły się jednak również inne czynniki, szczególnie zaangażowanie w pracę, inicjatywa, zdyscyplinowanie, posiadane doświadczenie zawodowe itp. Przebieg kariery w poszczególnych przypadkach był wypadkową tych wszystkich czynników. Pewną rolę mogły odgrywać oczywiście także nieformalne układy personalne, co jednak trudno wykazać na podstawie zachowanej dokumentacji.

System naboru i kształcenia funkcjonariuszy SB zmieniał się z czasem, przechodząc bardzo głęboką ewolucję, a zmiany wprowadzone w 1972 r. można wręcz określić jako rewolucyjne, jeśli chodzi o długofalowe następstwa. Efektem tych zmian było poszerzenie bazy rekrutacyjnej aparatu bezpieczeństwa, ze znaczącym wzbogaceniem jej o przedstawicieli środowisk inteligenckich. Wraz z tym wzrosły także możliwości operacyjne aparatu.

Z upływem lat system szkolenia funkcjonariuszy SB w coraz większym stopniu wykorzystywał sieć średniego i wyższego szkolnictwa cywilnego. Wraz z tym rozrastała się również sieć różnorodnych nieformalnych związków społecznego-zawodowych pomiędzy kadrą aparatu bezpieczeństwa a innymi środowiskami społecznymi, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk inteligenckich. Nie prowadziło to jednak do przewyciężenia społecznej alienacji aparatu, lecz przeciwnie – sprzyjało realizowaniu przezeń zadań kontrolnych i represyjnych w stosunku do społeczeństwa. Warto dodać, że związki, o których mowa, w niejednym przypadku przetrwały upadek systemu komunistycznego w Polsce, wpisując się w rzeczywistość społeczną III RP.

Aneks

1. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa województwa opolskiego, absolwenci rocznych szkół oficerskich SB działających w latach 1961–1973 (przykłady)

Centrum Wyszkozenia MSW w Legionowie: Marian Andruszkiewicz (1962/1963), Józef Atlas (1961/1962), Jerzy Biskup *vel* Jerzy Bielski (1964/1965), Daniel Brzozowski, Kazimierz Ciempka (1970/1971), Ryszard Czubek, Józef Gawryś (1965/1966), Robert Goryszewski (1965/1966), Feliks Halota (1965/1966), Bronisław Jankowski (1972), Tadeusz Josypów (1968/1969), Michał Korzeniowski (1969/1970), Tadeusz Lech (1972/1973), Jan Michalski (1972/1973), Andrzej Mikołajew (1966/1967), Ryszard Misiak, Czesław Motłoch (1972/1973), Ryszard Tuszyński (1972/1973), Andrzej Wykurz, Jerzy Zarębski (1964/1965)¹⁰⁴

¹⁰⁴ AIPN Wr, 0126/200, Akta osobowe funkcjonariusza Daniela Brzozowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 51; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 54 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1427, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Czubka, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 31 VII 1962 r., k. 38 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2058, Akta osobowe funkcjonariusza Mariana Andruszkiewicza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, s. 0135 [PDF]; AIPN Wr, 0251/10, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Atlasa, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 10; *ibidem*, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 20 VII 1962 r., k. 14; AIPN, 3088/373, t. 1, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 193 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2106, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Ciempki, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 16 VII 1971 r., k. 78; AIPN Wr, 0251/59, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Gawryśa, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 65; *ibidem*, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 21 VII 1967 r., k. 79 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2048, Akta osobowe funkcjonariusza Roberta Goryszewskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 116; *ibidem*, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 28 VII 1966 r., k. 131; AIPN Wr, 0126/1896, Akta osobowe funkcjonariusza Feliksa Haloty, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 15; AIPN Wr, 623/20, Akta osobowe funkcjonariusza Bronisława Jankowskiego, Wniosek personalny, 20 II 1989 r., k. 3; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 27 II 1987 do 13 II 1989 r., k. 5; AIPN Wr, 0126/1942, Akta osobowe funkcjonariusza Tadeusza Josypowa, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 18; AIPN Wr, 0126/2162, Akta osobowe funkcjonariusza Michała Korzeniowskiego, Dyplom ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 14 VII 1970 r., k. 117; AIPN Wr, 0126/1948, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 13 VI 1973 r., k. 40; AIPN Wr, 0126/2162, Akta osobowe funkcjonariusza Andrzeja Mikołajewa, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 72 c; *ibidem*, Dyplom ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 21 VII 1967 r., k. 78; AIPN Wr, 0126/1908, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Misiaka, Wniosek personalny, 22 VI 1987 r., k. 19; AIPN Wr, 0126/2079, Akta osobowe funkcjonariusza Czesława Motłocha, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 13 VII 1973 r., k. 60 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1837, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Tuszyńskiego, Przebieg służby (pracy), k. 13; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 15; AIPN Wr, 0251/83, Akta osobowe funkcjonariusza Andrzeja Wykurza, Świadcetwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 13 VII

Roczna szkoła oficerska techniki operacyjnej Biura „T” MSW: January Konczewski¹⁰⁵

2. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa województwa opolskiego, absolwenci WSO MSW w Legionowie, powołanej w 1972 r. (przykłady)

Mieczysław Bereta (1974–1978), Jan Budzik (1981–1984), Wiesław Frankiewicz (1976–1979), Mieczysław Guzicki (1978–1981), Kazimierz Kowalski (1976–1979), Zenon Konieczny (1979–1982), Ryszard Kozak (1979–1982), Henryk Kuriata (1976–1979), Edmund Młynarczyk (1973–1976), Janusz Niżnik (1979–1982), Jan Peczeniuk (1976–1979), Bogusław Piwko (1982–1985), Lech Sznerch (1972–1975), Józef Zwiech (1973–1976), Tadeusz Zwiech (1976–1979)¹⁰⁶

3. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa województwa opolskiego, absolwenci resortowych studiów podyplomowych (przykłady)

1973 r., k. 59; AIPN Wr, 0126/1863, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Zarębskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 19.

¹⁰⁵ AIPN Wr, 0126/2024, Akta osobowe funkcjonariusza Januarego Konczewskiego, Przebieg służby, k. 53–54; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 59; *ibidem*, Świadectwo ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, b.d., k. 71; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 27 V 1969 r., k. 72–73 [PDF].

¹⁰⁶ AIPN Wr, 0126/2071, Akta osobowe funkcjonariusza Mieczysława Berety, Przebieg służby (pracy), k. 41–42; *ibidem*, Opinia służbowa, 18 VI 1977 r., k. 55; *ibidem*, Opinia służbowa, 24 VI 1978 r., k. 57; AIPN, 0126/2156, Dyplom, 27 VI 1984 r., k. 23; AIPN Wr, 0126/2087, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Frankiewicza, Przebieg służby (pracy), k. 58; AIPN Wr, 0126/2002, Akta osobowe funkcjonariusza Mieczysława Guzickiego, Opinia służbowa, 15 III 1981 r., k. 80 [PDF]; AIPN Wr, 0251/53, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Kowalskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 5; AIPN Wr, 0251/66, Akta osobowe funkcjonariusza Zenona Koniecznego, Dyplom, 18 V 1982 r., s. 51 [PDF]; AIPN Wr, 0163/47, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Kozaka, Przebieg służby (pracy), k. 5; AIPN Wr, 0126/1955, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Kuriaty, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 14; AIPN Wr, 0251/79, Akta osobowe funkcjonariusza Edmunda Młynarczyka, Opinia służbowa, 25 VI 1976 r., k. 156 [PDF]; AIPN Wr, 0251/69, Akta osobowe funkcjonariusza Janusza Niżnika, Dyplom, 18 V 1982 r., k. 21; *ibidem*, Opinia służbowa, 17 VI 1982 r., k. 79; AIPN Wr, 0126/2068, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Peczeniuka, Opinia służbowa, 18 VI 1979 r., k. 158 [PDF]; AIPN Wr, 0163/81, Opinia służbowa, 24 VI 1985 r., k. 11; AIPN Wr, 427/167, Akta osobowe funkcjonariusza Lecha Sznercha, Przebieg służby (pracy), k. 4–5 [PDF]; AIPN Wr, 427/186, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Zwiecha, Przebieg służby (pracy), k. 4–5 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2038, Akta osobowe funkcjonariusza Tadeusza Zwiecha, Przebieg służby (pracy), k. 72–73; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 76; *ibidem*, Opinia służbowa, 22 VI 1979 r., k. 93–94; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 10 VI 1979 r., k. 95–96 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1892, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Żółtowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 13; AIPN Wr, 0126/2023, Akta osobowe funkcjonariusza Janusza Stankiewicza, Świadectwo ukończenia studium podyplomowego, 26 VI 1985 r., k. 111 [PDF]; AIPN Wr, pf 257/25, Akta osobowe funkcjonariusza Andrzeja Najgebauera, Arkusz słuchacza, 22 V 1982, k. 77–78.

Akademia Spraw Wewnętrznych: Ryszard Augustyniak (1978/1979), Krzysztof Bedka (1984/1985), Jerzy Blewaska (1977/1978), Jan Broniarz (1976/1977), Ryszard Ciupek (1980/1981), Władysław Ciupek (1980/1981), Jan Dachowski (1975/1976), Henryk Dudek (1978/1979), Witold Hruszka (1976/1977), Marek Kmiecik (1981/1982), Janusz Kogutkiewicz (1977/1978), Bogdan Kopeć (1976/1977), Grażyna Kostrzewa-Orzeł (1976/1977), Lucjan Krajewski (1980/1981), Kazimierz Kraus (1979/1980), Marcin Kriegel (1975/1976), Tadeusz Kuźnik (1974/1975), Henryk Mach (1977/1978), Urszula Orzeł (1977/1978), Wiesław Mastalerz (1976/1977), Jan Matukin (1977/1978), Bożenna Mazanek-Zalewska (1980/1981), Andrzej Najgebauer (1981/1982), Zygmunt Pyszkowski (1975), Mieczysław Sałatyński (1981/1982), Janusz Stankiewicz (1984/1985), Marian Szponder (1975/1976), Jerzy Tworowski (1978/1979), Kazimierz Uryga (1978/1979), Ireneusz Wasilewski (1979/1980), Małgorzata Wiśniewska-Żyła (1981/1982), Jan Wojtkiewicz (1985/1986), Andrzej Zagaj (1973/1974), Władysław Załanowski (1975/1976), Janusz Żaba (1983/1984)¹⁰⁷

¹⁰⁷ AIPN, MSW, 02042/813, t. 2, Akta osobowe funkcjonariusza Witolda Hruszki, Przebieg służby (pracy), k. 3; AIPN, 1161/97, MSW, Akta osobowe funkcjonariusza Lucjana Krajewskiego, Opinia służbowa, 27 V 1981 r., k. 94 [PDF]; AIPN Łd, 0193/765, Akta osobowe funkcjonariusza Marka Kmiecika, Przebieg służby (pracy), k. 66 [PDF]; AIPN Wr, 0126/1581, Akta osobowe funkcjonariusza Andrzeja Zagaja, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 28; AIPN Wr, 0126/1870, Akta osobowe funkcjonariusza Władysława Załanowskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 14; AIPN Wr, 0126/1951, Przebieg służby (pracy), k. 12; AIPN Wr, 243/17, Karta wyników studiów (odpis), b.d., s. 63; *ibidem*, Opinia służbowa, b.d., s. 65; *ibidem*, Świadczenie ukończenia studium podyplomowego, b.d. [1978 r.], s. 67 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2010, Przebieg służby (pracy), k. 29; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 32; AIPN Wr, 0126/2086, Przebieg służby (pracy), k. 68; AIPN Wr, 0126/2037, Opinia służbowa, 23 VI 1988 r., k. 53; AIPN Wr, 0126/2055, Akta osobowe funkcjonariusza Krzysztofa Bedki, Świadczenie ukończenia studium podyplomowego, 26 VI 1985 r., k. 37; AIPN Wr, 0126/2067, Akta osobowe funkcjonariusza Marcina Kriegla, Świadczenie ukończenia studium podyplomowego, 24 VI 1976 r., k. 96; AIPN Wr, 0126/2085, Przebieg służby (pracy) [Ryszarda Ciupka], k. 46; *ibidem*, Opinia służbowa, 28 V 1981 r., k. 56; AIPN Wr, 0126/2100, Akta osobowe funkcjonariusza Bogdana Kopcia, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 58; *ibidem*, Karta wyników studiów, b.d., k. 63; AIPN Wr, 0126/2104, Akta osobowe funkcjonariuszki Grażyny Kostrzewy-Orzeł, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 64; AIPN Wr, 0126/2125, Akta osobowe funkcjonariuszki Małgorzaty Wiśniewskiej-Żyły, Przebieg służby (pracy), k. 63–64; *ibidem*, Opinia służbowa, 3 VII 1982 r., k. 77; AIPN Wr, 0126/2125, Akta osobowe funkcjonariuszki Bożenny Mazanek-Zalewskiej, Karta wyników studiów, b.d., k. 63; *ibidem*, Opinia służbowa, [28 V 1981 r.], k. 64; AIPN Wr, 0126/2129, Akta osobowe funkcjonariusza Janusza Żaby, Przebieg służby (pracy), k. 82; *ibidem*, Świadczenie ukończenia studium podyplomowego, 1 III 1984 r., k. 101 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2130, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Wojtkiewicza, Przebieg służby (pracy), k. 104; *ibidem*, Zaświadczenie, 11 VI 1986 r., k. 118 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2137, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Krausa, Przebieg służby (pracy), k. 59; *ibidem*, Opinia służbowa, 16 VI 1980 r., k. 68; AIPN Wr, 0126/2179, Akta osobowe funkcjonariusza Janusza Kogutkiewicza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 126 [PDF]; AIPN Wr, 0131/104, Akta osobowe funkcjonariusza Jana Broniarza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 112; AIPN Wr, 0136/50, Akta osobowe funkcjonariuszki Urszuli Orzeł, Przebieg przeszkolenia funkcyjnari-

ASW – Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Łodzi: Grzegorz Kłosiński (1981/1982), Edward Pietrzak (1975/1976), Jerzy Klisowski (1975/1976), Grzegorz Zasieczny (1978/1979)¹⁰⁸

ASW – Szkoła Ruchu Drogowego w Piasecznie: Ryszard Pruszyński (1983/1984)¹⁰⁹

Studium Podyplomowe WSO MSW w Legionowie: Dariusz Chrobak (1988/1989), Krzysztof Czerwiński (1986/1987), Roman Latyn (1986/1987), Janusz Milewski (1978/1979), Marek Pawełczyk (1987/1988), Wiesław Wasiak (1987/1988), Adam Wąsiel (1986/1987)¹¹⁰

sza Służby Bezpieczeństwa, k. 101 [PDF]; AIPN Wr, 0251/52, Akta osobowe funkcjonariusza Zygmunta Pyszkowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 14; AIPN Wr, 0251/63, Akta osobowe funkcjonariusza Ryszarda Augustyniaka, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 55; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia studium podyplomowego, 16 VI 1979 r., k. 70; AIPN Wr, 292/13, Akta osobowe funkcjonariusza Władysława Ciupka, Przebieg służby (pracy), k. 1; AIPN Wr, 0251/71, Akta osobowe funkcjonariusza Ireneusza Wasilewskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 49; *ibidem*, Karta wyników studiów, k. 56; *ibidem*, Opinia służbowa, 28 VI 1980 r., k. 57; AIPN Wr, 272/79, Akta osobowe funkcjonariusza Kazimierza Urygi, Świadcstwo ukończenia studium podyplomowego, 24 VI 1978 r., k. 13; AIPN Wr, 497/2, t. 1, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Macha, Opinia służbowa, b.d., k. 115 [PDF]; AIPN Wr, pf 257/15, Akta osobowe funkcjonariusza Wiesława Mastalerza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 88; AIPN Wr, pf 257/22, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Tworowskiego, Opinia służbowa, 16 VI 1979 r., k. 109.

¹⁰⁸ AIPN Wr, 0126/2050, Akta osobowe funkcjonariusza Jerzego Klisowskiego, Arkusz słuchacza, 13 X 1975 – 28 VI 1976 r., k. 83–84 [PDF]; AIPN Wr, 0126/2098, Akta osobowe funkcjonariusza Grzegorza Kłosińskiego, Arkusz słuchacza, 17 IX 1981 – 23 V 1982 r., k. 42; AIPN Wr, 0126/2115, Akta osobowe funkcjonariusza Edwarda Pietrzaka, Przebieg służby (pracy), k. 59–60; *ibidem*, Arkusz słuchacza, 13 X 1975 – 28 VI 1976 r., s. 69–70; *ibidem*, Opinia służbowa, 21 VI 1976 r., k. 71; AIPN Wr, 0126/2126, Akta osobowe funkcjonariusza Grzegorza Zasiiecznego, Arkusz słuchacza, 22 IX 1978 – 15 VI 1979, k. 62. Por. S. Hermański, A. Jusupowicz, R. Leśkiewicz, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa...*, s. 138–139.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 0251/80, Przebieg służby (pracy), k. 76; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 79; *ibidem*, Opinia służbowa za okres od 1 XII 1982 do 29 IX 1983 r., k. 87 [PDF].

¹¹⁰ AIPN Rz, 220/8, Akta osobowe funkcjonariusza Dariusza Chrobaka, Przebieg służby (pracy), s. 30–31; AIPN Wr, 0126/1951, Akta osobowe funkcjonariusza Krzysztofa Czerwińskiego, Przebieg służby (pracy), k. 12–13; AIPN Wr, 0126/1956, Akta osobowe funkcjonariusza Romana Latyna, Przebieg służby (pracy), k. 9; *ibidem*, Opinia służbowa, 22 VI 1987 r., k. 13; AIPN Wr, 0126/2037, Świadcstwo ukończenia studium oficerskiego, 23 VI 1988 r., k. 54; AIPN Wr, 0126/2107, Akta osobowe funkcjonariusza Janusza Milewskiego, Karta wyników studiów, b.d., k. 64; *ibidem*, Opinia służbowa, 16 VI 1979 r., k. 65; AIPN Wr, 0126/2122, Akta osobowe funkcjonariusza Adama Wąsiela, Opinia służbowa, 22 VI 1987 r., k. 47; AIPN Wr, 0126/2037, Opinia służbowa [Wiesława Wasiaka], 23 VI 1988 r., k. 53; AIPN Wr, 0251/70, Akta osobowe funkcjonariusza Marka Pawełczyka, Świadcstwo ukończenia studium oficerskiego, 23 VI 1988 r., k. 67; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 6 VI 1988 r., k. 69–70; *ibidem*, Opinia służbowa, 23 VI 1988 r., k. 71 [PDF].

Zbigniew Bereszyński

**Recruitment, training and careers
of the Security Service officers based
on the example of the Opolskie Voivodeship**

Summary

Introduced in November 1956, Security service, inherited part of its staff from the previous public security offices. As the time passed there were a new recruitment of the young officers from various social environments, representing various levels of education. Mostly high school and public university graduates, both with lack and some work experience at numerous jobs applied to Security Service. Some officers in the Opole Voivodeship have graduated from Departmental Officer's School or Ensign School. The full potential of promotion was only available to those finishing the Departmental Officer's School. Until 1972, Security Service officers had to finish a yearlong course at the Training Centre at the Ministry of Internal Affairs in Legionowo. Later the officers staff got its training at the Military Academy in Legionowo and at the Ministry of Internal Affairs Academy in Warsaw. Those without higher education had to graduate from a three year program at the Departmental Universities. Officers with a degree had to finish a yearlong postgraduate course. Most ambitious representatives of the management team were sent for a special training at the KGB Higher School in Soviet Union. Also civilian universities took a vital part in training Security Officers from Opole, including the local universities like School of Education and the College of Engineering in Opole. Close relationships with a public universities were significant in terms of the possibilities operational capabilities of individual SB officers.

Key words: Security Service, staffs, recruitment, career, Opole Voivodeship